türkiye defteri

aylık edebiyat-siyaset dergisi

aralık'73

2

kemal tahir
sol bölünmeler
üstüne konuşuyor

batılaşmacı görüş
tarzı

gerikalmış

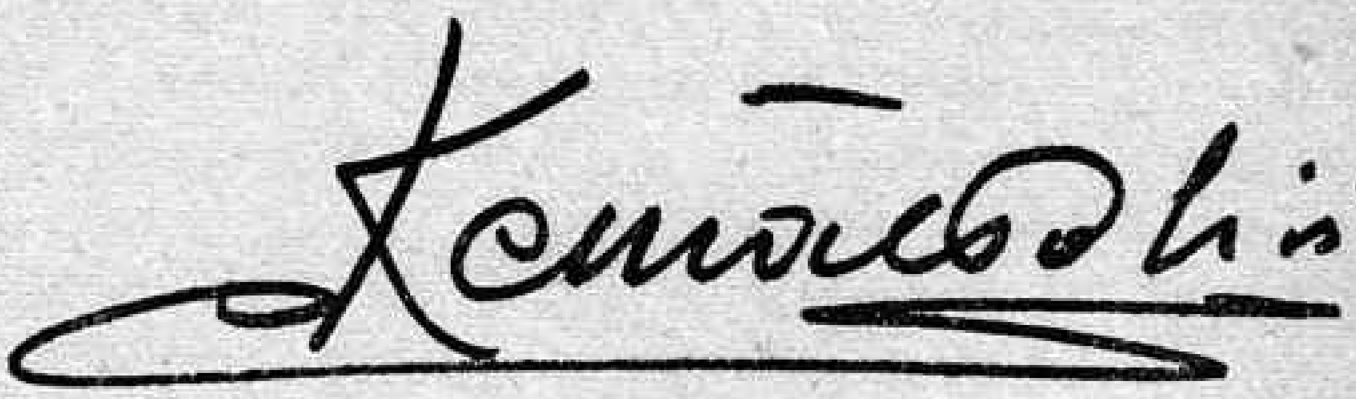
ilericilik

türkiyeli

romancı

Gerçekçi olabilmek çok zordur.
Çünkü bikez elde edilince
sürgit kullanılmaz,
Her durumda
gerçekçiliği yenlden elde edip
geliştirmek gerektir.

türkiye defteri

Aylık Edebiyat-Siyaset Dergisi ★ Sayı: 2/Aralık 1973 ★ Sahibi ve Sorumlusu: Naci Çelik ★ Yönetim Yeri: Balo sokak, Nu. 25 Beyoğlu/İstanbul ★ Yazışma ve Havale adresi: Hulki Aktunç, P.K. 11 Acıbadem/İstanbul ★ Sayısı 5, Yıllık Abonesi 50, Yabancı Ülkeler için 100 T.L. ★ Basıldığı yer: Gençlik Basımevi, Cağaloğlu yokuşu, Narlıbahçe sokak Nu. 5/İstanbul ★ Son baskı tarihi: 26/11/1973

Güçlenen... Süren...

«Türkiye Defteri»nin ilk sayısı, nisan 1971'de çıkmıştı. Edebiyatta, özellikle de roman ve hikâyedeki yeni eylemi, güç birikimini yansıtan, kültürel olgular konusunda siyasal bir tavrı ve tarih bilincini ön plâna alma ilkesini benimseyen «Türkiye Defteri», beklediği tepkiyi hemen gördü... Düzenle bütünleşmiş, bütünleşme çabasında ve hızla «piyasalaşan» edebiyat ortamının yoz etkilerine yönelen, yönelebilecek olan her eleştiriyi karşılamakla görevli birkaç yazar, geleneksel tavırlarını hemen ortaya koydular.

Önemli olan bu değildi. Okuruyla bağlarını daha ilk sayısında kurabilmişti «Türkiye Defteri». Yeni ve gün geçtikçe daha da bilinçlenen okur kitleleri, 12 Mart sonrasının genel ve özel şartları altında kapanmak zorunda kalan «Türkiye Defteri»nin amaçlarını ve ucun ucun gerçekleştirdiklerini biliyordu. Bu okur, var oluşuyla bile, dinip kalmış edebiyat ortamına bir tepkiydi. Bireysel açılımların önündeki tuzağı değerlendirebiliyordu. Bir dergideki tek tek adları hesaplamanın yanlışlığını, düşünsel bir toplam getirmenin gücünü kavramıştı.

«Türkiye Defteri» kapandıktan sonra, kendisine yönelen eleştirileri, jurnale varan saldırıları cevaplamak imkânından yoksun kaldı. Saldırılar bir yana, eleştiri dediklerimizin de hemen hemen tümü, karşılık vermeye değmez düzeydeydi. Sözgelimi, solcu tanınan bir yazar, o günlerde «Türkiye Defteri»nin birinci sayısından söz ederken «ilk ve son sayı» diyebilmenin normal insana yakışmaz zevkini tatma çabasındaydı. Ne denebilirdi böylelerine!

Yayımını daha da güçlenerek sürdürecek olan «Türkiye Defteri», bu sayısıyla kanalını derinleştirmeye başlıyor. Derginin kapalı kaldığı sürece, yer bulabildikleri yayın organlarında edebî ve siyasî eylemlerini yürüten «Türkiye Defteri» yazarları, gelişigüzel bir adlar toplamının oluşturduğu «idareci» dergi anlayışına karşıdır. Fakat belli birkaç adın kendi pazarlamasını yaptığı, sözde «kadrocu» ahbapçavuş dergiciliğine daha da karşıdır. «Türkiye Defteri» her durum içinde, dışa kapalı değil dışa açıktır... Kolaycı ve gevelemeci «gerçekçiliğe» karşı olan, sürekli bir devinimle «her yeni durum karşısında yeniden elde edilen» gerçekçilikten yana, Marksizmi dünyayı anlayıp değiştirmede bir reçete değil bir

yöntem sayan bütün yazarlar, bütün okurlar, «Türkiye Defteri»nin tabiî üyeleridir.

Sözü edilen ileri gerçekçilik, çağın en büyük önderlerinden birinin de belirttiği gibi, soyutlamalara karşı, somutlamadan yanadır: Çünkü, «Soyut Marksizm yoktur, somut Marksizm vardır. Somut Marksizmden kasıt, millî bir biçim almış Marksizmdir.»

Bu gerçekçilik; sanat eserinde olsun, eleştiride olsun, bilinenlerin, yeni kompozisyonlar içinde eski yargıların tekrarından şiddetle kaçınan bir tavrı şart koşar.

Bu gerçekçilik, sanatla siyasetin ayrılmazlığını, ama güçsüzlüğünü gündelik siyasal çıkarlara koşularak gizlemek isteyen sözde sanatın da, o siyasete ve kendine yarar sağlamayacağını ileri sürer.

Bu gerçekçilik, «dural olan»a karşı, «eylemde olan»dan yanadır.

Bu gerçekçilik, durmaksızın değişen ve oluşan gerçek'in tespitini, artık devrimci doğrultuyu yitirmiş, eylemsiz kalmış sayar... Buna karşılık, durumların tespitiyle kalmayan, hakikaten «ileri» bir tavrın, bu gerçek'ten (onu değiştirmek üzere) nasıl yararlanabileceğini tartışır.

Tarihsel-kitabî aldatmacanın, «ilerici», «devrimci» terimlerini bile ne idüğü belirsiz hale getirmiş bütün memur «ideoloji»lerin doğrudan bir eleştirisini öngörür.

Ön nitelikleri kısaca böyle belirlenebilen ileri gerçekçiliğin bir savunucusu, kendi alanında uygulayıcısı olan «Türkiye Defteri», bir anlamda yazardan çok okura yöneliktir.

«Yazma»yı bir boşalım, tekleştirilmiş, yalıtılmış bir eylem biçimi olarak uygulama ve böylece düzenin bağlarına koşulma durumundaki edebiyat piyasasının dışındadır. Asıl diyaloğunu bu piyasa ve bu piyasanın «adam»larıyla değil, okurla kuracaktır. Bu açıdan, ileri gerçekçiliğin eri bütün yazarlara olduğu kadar, okurlara da açıktır. Hattâ, özellikle okurlara açıktır.

Bütün bunlar, sağlıklı bir edebiyat ve düşünce ortamının her halde kurulup geliştirilebilmesi için, asgarî gereklerdir.

Taylan Altuğ

Batılaşmacı Görüş Tarzı Üzerine

A. GENEL YAKLAŞIM

GİRİŞ

Günümüz Türkiye'sinin içine düştüğü bunalımı, Anadolu insanının geleceği açısından değerlendirebilmek ve son dönem siyasal hareketlerin muhasebesini yapabilmek için, Türk toplumunun iki yüz yıldır içine düştüğü derin açmazı ve öncelikle bu açmazın şekillendirdiği ideolojik yapıyı ele alıp çözümlemek, bu yazının genel tematiğini teşkil edecektir. Teorik plandaki bu hesaplaşmanın acilliği ve önemi, Batılaşmacı görüş tarzıyla biçimlenen pratiğin (eylemlerin) halktan kopuk ve tecrit edilmiş bir niteliğe bürünerek tragik bir kıstırılmaya ve kullanılmaya dönüşmesinde bir defa daha görülen tarihî bir yanlışlığın hâlâ hüküm sürmesinden ileri gelmektedir. İki yüz yıllık süre içinde gerçekleştirilmeye çalışılan çeşitli ilerici (?) hareketlerin başarısızlığının ya da negativ başarısının temel sebebi, Türkiye halkı adına girişilen bütün devrimci (?) eylemlerin çıkış noktasının Türkiye gerçekliği olmamasıdır. Önceleri dıştan alınma içi boş kavramlar (hürriyet, eşitlik vb.) için, sonraları halk için ve giderek sömürülen, ezilen kitleler için girişilen hareketlerin başarısızlığı ve girişilen eylemlerin sonuçta bu kitlelere ters düşmesi; hareketlerin teorik zemininin olduğu gibi, buna bağlı olarak pratiğinin de bütünüyle Türkiye gerçekliğinin dışında, ona yabancı bir nitelik taşıması yüzündendir. Pratikteki bu yabancılık, sonuçta kolaylıkla «bireysel»e dönüşüveren siyasal çıkışlarda ve eylemlerde görülebilir.

Burada Türkiye gerçekliği kavramıyla, Batı toplumlarına benzemeyen, kendine has tarihî, toplumsal ve ekonomik şartların bütünü olan; insan anlayışı, devleti, görüş tarzı, değerleri, geleneği, dini vb. kendine has olan özgün ve bütünsel bir gerçeklik kastedilmektedir. Türkiye gerçekliği adı altında topladığımız tarihî, ekonomik, toplumsal ve insanî bütünlük, yaşanan toplumsal hayatın ileriye dönük bir çözümüne yönelik her hareketin oturacağı ilk temel ve bu yöndeki her girişimin ön şartıdır. Bu temel olgunun gözden kaçırılması ya da sözkonusu gerçekliğe kavram penceresinden bakılması ile Tanzimat'tan bu yana süren hatalar dizisinin iç mekanizması arasında derin ve içten bir ilgi vardır. Türkiye gerçekliğine kavramlardan ya da kavram inşa'larından (konstruktion) kalkarak yanaşmak, Batılaşmacı görüş tarzının ideolojik belirlenimlerini kıramayan ilerici aydın'ın kaçınılmaz kaderi olmakta

ve bu nedenle o, içine düştüğü derin çıkmazın bilincine hâlâ varamamaktadır. Türkiye'nin tarihî toplumsal çıkmazını görüp açığa çıkarmadan, dıştan gelme gündelik ya da gündelikleştirilen reçetelerle toplum problemlerini çözmeye kalkışan ilerici aydın, çıkmazı daha da derinleştirmek (ve bu yönde olmaza zorlamak) gibi «real» bir çelişmenin içinde, olaylara ve durumlara hakim olmak yerine, olayların ve durumların hakimiyeti altına girerek debelenme talihsizliğine uğramaktadır. Tarihî oluşun yönünü değiştirmenin ilk şartı, bu tarihî oluşun kendi iç kanunluğunu kavramakla mümkündür. Tarihî oluşun sürüp giden akışı, bu yeterliği gösteremeyenlere kendi sahnesinde yer alma şansını tanımaz. Burada gözönünde bulundurulması gereken en önemli nokta, Türkiye'nin tarihî oluşunun Batı'ya benzemez olduğu, bütünüyle kendine has özellikler ve nitelikler gösterdiğidir. Nitekim Batılaşmacı görüş tarzının oluşumu da, bu özgül (spesifik) tarihî oluşun belirli bir aşamasındaki gerçekliğin «üstte şekillenme»sine (1) bağlıdır. Bu üstte şekillenmenin ideoloji olarak bağımsızlaşıp yabancılaşması, Osmanlı'nın Batı'ya yönelmesiyle keskin ve kökten bir kopuşma şeklini almıştır. Batılaşmacı görüş tarzı adını verdiğimiz bu yabancılaşmış ve aynı zamanda hayata temelden müdahale etme (tarihî oluşun yönünü değiştirme) talebinde olan ideolojik yapının taşıyıcısı kapıkulu-bürokrat tabakadır,

Görüş tarzını biçimlendiren, bir toplumdaki hakim ideolojiler ve bilimsel bilgi düzeyidir. Görüş tarzı bir bakıma, ideolojilerin yaşanan hayata karışmışlığını ifade eder. Yalnızca hakim sınıfı değil toplumun bütününü kuşatan bir yayılmışlık gösterir ve o toplumda yer alan insanların hayat, insan, tabiat hakkındaki tavır ve görüşleri olarak ortaya çıkar. Bütünüyle toplumsaldır ve bu nedenle teklere göre değişmeyen bir genelliktedir. Yazının konusunu teşkil eden Batılaşmacı görüş tarzının karakteristiği ise, onun kendi toplum yapısı içinden çıkan bir üstte şekillenme olmayıp, dışta biçimlenen fakat politik etkinliğe (kendinin olmayan bir politik etkinliktir bu) dönüşebilen; taşıyıcısı olan tabakanın obiektiv ve subiektiv psikolojisini belirleyen yabancı ve aykırı bir ideolojik yapı olmasıdır. Batılaşmacı görüş tarzı, tarihî süreç içinde, ideolojik planda geri götürücü (regressiv) bir dış dinamik özelliği taşır.

BATILAŞMACI VE GÖRÜŞTARZI VE İLERİCİ AYDIN

Kapıkulu-bürokrat tabakanın içinde yer alan, onun tipologik özelliklerini kendinde toplayan ve bu tabakanın ideolojik yönden sivrilmiş bir üst kesimini oluşturan «ilerici aydın», Batılaşmacı görüş tarzıyla hesaplaşmada, siyasal aktivlik açısından zamanımızın ve tarihin ağır basan bir temsilcisi olarak, gözönünde bulunduracağımız en önemli kategoridir. Şimdilerde son derece kopuşuk (heterogen) bir nitelik gösteren, hattâ birbiriyle çelişik kesimleri içine alan ilerici aydın kategorisinin toparlayıcı, kuşatıcı genel niteliği, onun Batılaşmacı görüş tarzının temsilcisi olmasıdır. İlerici aydın deyimiyle, tarihî bir geleneğe sahip Batılaşmacı görüş tarzıyla düşünen, gören ve yapıp eden, bu yüzden de Türkiye gerçekliğinin dışına düşen, Kemalistlerden devrimcilere kadar çeşitlemeli bir siyasal kanat oluşturan geniş bir tabaka kastedilmektedir. Bu genişlik Türk aydınının içine düşürüldüğü derin ve zorlu çıkmazın ne kadar güçlü ve temelden olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Ayrıca yaşadığı topraktan ve halkından kopuk olma geleneği, çeşitli yollardan dış güçlerin etkisi altına girmeyi de getirdiği için, durum daha da vahimleşmektedir.

---

(1) «Üstyapı» anlamında. Üstyapı'nın statik bir anlamı ifade etmesine karşılık «üstte şekillenme», kavramın dinamikliği de kapsamaktadır.

Türkiye'de bir dönemden bu yana kurulmaya çalışılan kapitalisme paralel olarak geliştirilen Batı örneği bir sınıflaştırma süreci içinde «küçük burjuva» niteliği edinmiş görünen, ancak ekonomik açıdan bu kapsam içinde bütünüyle temellendirilemeyen ilerici aydın kategorisinin ideolojik belirlenimi, bu nedenle, onun küçük burjuva oluşunda aranamaz. Bu türden bir sınıfsal tahlille geçerli, geleceğe yönelik ve gündelik olmayan sonuçlara ulaşılamayacağı gibi, zaten sözkonusu kategorinin yer aldığı tabakanın tarihî oluşumu da bu gibi tahlillerle yeterince ve derinliğine kavranamayacak bir özellik göstermektedir. Yakın zamanda ve günümüzde birbirlerini küçük burjuva olmakla suçlandıran ilerici aydın takımı, aslında bu kavramı aşan tarihî bir ideolojik kuşatım içinde aynı yanlışı tekrarlamak durumunda kalmaktadır. Temelde aynı görüş tarzını ve dolayısıyla aynı yanlışı sürdüren orta tabaka aydınları asli hatayı göremedikleri için, bu asli hata içinde yer alan tali ve düzmece (toplum yapısında karşılığı olmayan anlamında) hatalar çerçevesinde çeşitli suçlamaların ve Türkiye gerçekliğinin dışında birtakım teorik tartışmaların soyut kalmaya mahkûm platformuna sürüklenmekten kurtulamamışlardır. Bu nedenle sözkonusu kategorinin niteliği, onun şimdi'si ve geleceği, ancak kapıkulu-bürokratların Osmanlı'da bir tabaka olarak belirip ortaya çıkışından zamanımıza kadar gelen tarihî oluşlarının tahliliyle ortaya çıkarılabilir. Böyle bir tarihî hesaplaşmanın, teorik planda, günümüz ilerici aydınının ve genç kuşağın içinde bulunduğu temel çıkmazı (Batılaşmacı görüş tarzını kıramamak) görebilme ve bundan doğan temel sorunu, aydın-halk zıtlığını ve geleneksel paralelismi (paralel çizgilerden biri halk, diğeri kendi ideolojik dünyasında debelenen aydın) kırmak yolunda tortulaşmış ve dogmalaşmış kalıpları bertaraf etme amacına yöneliktir. Bu hesaplaşma geniş bir planda gerçekleştirilmediği sürece devrimci genç aydının kitlelerle bağ kurabilmesi yeterince mümkün olamayacaktır.

Türkye'nin tarihî toplumsal hastalığı (çıkmazı), her geçen gün değişik niteliklere bürünüp, daha bir keskinleşerek sürmekte ve ilerici aydın da bu hastalığın içindeki yerini, bu hastalığın bir unsuru olarak, korumaktadır. Bu yüzden, öncelikle, hastalığın (çıkmazın) bilgisine sahip olmak gerekmektedir ve bu aynı zamanda aydının kendinin bilgisine (kendinin bilinci) ulaşmasını da getirir. Batılaşmacı görüş tarzının ideolojik temellerine karşı alınacak bu «kritik» bilgi tavrı, tarihî ve çok köklü bir ideolojik belirlenmenin olduğu kadar, görüş tarzı olarak hayata karışmış aldatıcı ve yabancı bir «ide»ler dünyasının aşılıp, Türkiye gerçekliği üzerinde şekillenecek bilimsel bir teorinin ön şartlarını sağlama imkânını ifade etmektedir. Bu aşma, genel bir planda, Türkiye tarihinin kendine has oluşunu maddi şartlar temelinde kavrayarak, edinilen bilgi ve görüş ile bugün'ü açıklama yeterliğini gösterebilmekle mümkündür. Özel planda ise, Batılaşmacı ideolojinin içinden çıkarak onu diyalektik olarak inkâr etmek ve verilmiş olan'ın (ideoloji) yerine, hata ve hakikati birarada içinde taşıyan bilgi sürecinde tarihî bir hesaplaşma sonucu kazanılmış olan'ı (bilgi) geçirmektir. Burada kazanılmış olan'ın, yani somut bilginin kaynağı ve ölçütü (kriterium) Türkiye gerçekliğidir ve onun teori olarak yöneleceği pratik de yine bu gerçekliktir. Böylelikle Türkiye gerçekliğinin ve aynı zamanda kendinin bilgisine ulaşmak, sözkonusu problematik gerçekliğin çözümü yolunda temel adımı atmış olmak demektir.

Batılaşmacı görüş tarzı, iki yüz yılı aşkın bir süredir Türk aydınını biçimlendirmiş, onun yapıp-etmelerini ve yaratıcı faaliyetlerini yabancılaşmış bir platforma sokmuş, Anadolu halkının bağrından çıkma değerleri bile yozlaştırmış, kendi gerçekliğinden kopartmıştır. Kültürel bir yaratıcılık ya da teorik bir bilincin mutlaka Batı'dan geçmesi ya da Batılaşmacı görüş tarzı içinde biçimlenmesi, iyi niyetli pek çok aydının ya da devrimcinin temeldeki bilinçsizliğini hazırlamış; bu yöndeki tragik aldatmacaların kaynağı, kendinini bilgisinden yoksun olma olgusuna gelip dayanmıştır.

Batılaşmacı görüş tarzı içinde yetişen kuşaklar ve bürokrat aydın tabakaya yazar-çizer olarak katılarak yozlaşanlar (kendi gerçekliğini kaybedenler), Türkiye insanı olarak görme ve düşünme imkânını elden kaçırmakta, kendi gerçekliklerine yabancılaşarak, fetiş haline getirilen «ide»ler dünyasında bir varolma ve kendini kabullendirme alanı bulmaktadırlar. Bu dünya içinde, kendi varolmasını bir yabancılaşma biçiminde kuran ve «aydın» mertebesine erişen kişi, halk adına giriştiği toplumsal çözümlerde, bilimsel teorik kılavuza mistik ve dogmatik bir tarzda yaklaşmakta, mutlak ve genel-geçer bir bilgi, doğru ve metod olmadığı tezini savunan bu görüşün aksine olarak, Türkiye gerçekliğinin dışında bilgi, doğru ve metod mutlaklaştırması yapmaktadır. Fanatik uçlara kadar varan bu mistik tutum, teorik bilgisizlik meselesinin hazırlayıcısı olduğu kadar, yaşanan gerçekliğe bilgi ya da metod dikte etme şeklinde ortaya çıkan idealism'in de başlıca sebebidir.

Bu tür bir tavra sahip aydın kişi, fetişleşmiş «ide»ler dünyasının kalıplaşmış çerçevesi içinde Türkiye problematiğini çözüme kavuşturduğunu sanmanın aldatmacasını yaşamaktadır. Bu tarihî geleneğe sahip ideolojik yanılsama (illusion) pratikte en ağır kayıplara ve dramatik harcanmalara yol açarken; hatanın temeli olan aynı görüş tarzıyla şimdiyi ve geleceği görme ve değerlendrme çabalarının hâlâ sürdürülmesi, «çıkmaz»ı derinleştirmekten öte bir işe yaramayacaktır. Tarihî oluş içinde yer alan uzak ve yakın olaylardan gelecek için ders çıkaramayanların ve geçmişle hesaplaşma ve değerlendirme işine girişemeyenlerin, gelecekte tarihî oluşun yönünü değiştirme iddiaları temelsiz ve boş kalmaya mahkûmdur. Tarihî bilinçsizlik eylem körlüğünün başlıca sebebidir ve bu altedilmedikçe daha çok kayıplar verilecektir.

Söylenenleri toparlarsak, «ilerici aydın»ın şu özellikleri kendinde topladığını görürüz: Türkiye gerçekliğine yabancılaşmıştır, kendi halkından kopuktur, kendi gerçekliğinin bilgisine sahip değildir (hiçbir zaman kendinin ne olduğu sorusunu sormaz, bunun yerine sürekli olarak ideolojik yapıda kendini varedecek destekler arar, o «vatan kurtarıcısı»dır, o «devrimci»dir, ama «O» nedir? Aslında o, genellikle «kullanılan»dır.), Batılaşmacı görüş tarzının ideolojik zemini üzerinde yaşar görür, düşünür, eylem yapar. Çoğu zaman görme ve düşünme yerine, inanmaya dayanan bir mistiklik içinde iş görür, «iyi niyet»inin temelinde yatan bilgisizlik yüzünden tragik sonuçlara gider.

B. TARİHİ YAKLAŞIM

OSMANLI'DA DÜZEN VE DEVLET-HALK BÜTÜNLEŞMESİ

Ortaçağ feodal Avrupa'sında olduğu gibi Osmanlı'da da hakim (esas) üretim şekli tarımsal üretimdir. Burada, üretim aracının niteliğine ilişkin bir çıkarım yapıldığı açıktır. Toplumsal yapıda, üretim ilişkileri tabanına dayalı insanlar arası ilişkilerin temeli, mevcut üretim güçlerinin gelişmişlik seviyesine bağlı olarak, üretim araçlarının mülkiyet şekillerinde bulunabilir. Kapitalist üretim öncesi toplumlarda esas üretim aracı topraktır ve bu üretim aracının mülkiyeti o dönem toplumlarında sınıfsal yapıyı ve insan ilişkilerini olduğu kadar, ideolojik üstte şekillenmeleri de belirleyen temel durumundadır. Osmanlı'da toprağın, yani esas üretim aracının mülkiyeti devlet'e aittir. Toprağın sahibinin devlet olması yalnızca hukuki ve görünüşte kalan bir mülkiyet anlayışına değil, temelini bütünüyle uygulamadan, pratikten, ekonomik örgütlenme biçiminden alan bir mülkiyet anlayışına

işaret etmektedir. Bu durum, Osmanlı düzenini, Batı feodal düzeninden bütünüyle ayıran, tabanı maddi üretim aracının mülkiyet esasına dayanan temel özelliği verir.

Esas üretim aracının mülkiyetinin devlet'e ait olması, özel mülkiyete genel planda yer verilmemesi, Osmanlı Devleti'nin Batı'daki devletlerden bütünüyle farklı bir nitelik kazanmasına yol açmıştır. Osmanlı'da devlet'in büyük önem taşımasının ve Batı örneklerinin dışında farklı bir kategori oluşturmasının sebebi de burada yatar. Osmanlı'da devlet, klasik anlamında bir baskı cihazı, herhangi bir sınıfın ekonomik hakimiyetini sürdürme yolunda bir baskı ve tahakküm aracı değildir. Bu nedenle devlet, Osmanlı toplum yapısının analizine yönelen çalışmalarda gözden kaçırılmaması ve ön planda tutulması gereken ve somut karşılığını millî bünyede bulan bir anahtar kavram olmak gerekir. Bu nedenle biz, kapıkulu-bürokratların, tarihî oluşum içindeki yerlerini, öne çıkan niteliklerini ve kalıcı yanlarını yakalayıp zamanımıza bağlama çabası güden bu sınırlı denememizde; ekonomik yapının üstünde yükselen **devlet-halk bütünleşmesi**'ni bilgisel «özel» bir temel prensip olarak gözönünde bulunduracağız. Buradaki «özel prensip», Osmanlı toplumunun bütünüyle kendine has, özel bir yapı şekillenmesine sahip oluşunun getirdiği bir sonuçtur. Ve bu aynı zamanda, toplumsal alanda Marksist bilgi kılavuzunun somut (millî) bir tarih ve «praxis» karşısında sahip olduğu ilerici, değişken esnekliğe de işaret etmektedir.

Osmanlı düzeninin Batı'ya benzemez ve çağına göre ileri bir nitelik taşıyan toplumsal örgütlenmesi, temelini Osmanlı'nın kendine has toprak sistematiğinde bulur. Devlet'le halk (reaya) arasındaki bütünleşme de, bu sistematik içersinde, ekonomik bir temele dayalı olarak kurulmuş ve bu temelin yürüdüğü sürece varlığını korumuştur. Her çeşit ekonomik (üretim, dağıtım, ticaret) örgütlenmeyi sağlayan ve elinde tutan devlet, halkla (reaya) doğrudan bir bağlantı ve ilgi içindedir. Ekonomik bağlantı, uyum ve hayatî birlik, iki tarafın görev ve haklarını sistemin gerektirdiği rasyonalite çerçevesinde sınırlandırmış ve devlet'ten imparatorluğa giden çizgi, birtakım yan tedbir ve oluşumların yanısıra, temelde bu bütünleşmeye dayanmış ve bu bütünleşmeden güç almıştır. Üretimin gerekli örgütlenmesini sağlayan, denetleyen ve üretimden vergi olarak pay alan (vergi ile artık ürüne sahip çıkan) devlet, bu artık ürünü askerî örgütlenmeye ve «memur» tabakasına yatırarak bütünsel bir güvenlik ve gelir sağlamada kullanmıştır. Artık ürünün bu çeşit dönüşümü bir yandan da ekonomik örgütlenmenin sürgitliğini mümkün kılmıştır. Reaya'ya karşı çeşitli görevler yüksenen devlet, bu görevlerini yerine getirdiği sürece, kendi varlığını borçlu olduğu «bütünleşme»yi yürütebilmiştir. Sistemin iç mantığı bunu gerektirmektedir. «Devlet ancak kurduğu ekonomik düzenin nitelikleri sayesinde görevlerini yapabilmekte; ekonomik düzen ise devlet görevlerini yerine getirdiği sürece ayakta kalabilmektedir. Aralarında karşılıklı bir sebep-sonuç bağlantısı vardır.» (2). Osmanlı'da devlet-halk bütünleşmesini gerçekleştiren ekonomik bağlantının iç mantığı budur. Bu da bünyesinde özel mülkiyete ve dolayısıyla Batı örneği bir üretim tarzına yer vermeyen ve bu tür eğilimlerin yeşermesine imkân tanımayan bir toprak sistemine ve ekonomik örgütlenmeye dayanmaktadır.

Osmanlı Devleti'nin temel ikili niteliği, onun tarımsal ve askerî bir devlet oluşudur. Devlet tarımsal ve askerî olmak üzere iki yönlü ve içiçe bir «koordinasyon» gösterir. «Devletin bu tarımsal ve askerî temel nitelikleri onun örgütlenme şeklinde de etken olmakta ve kesin olarak görünmektedir. Bundan dolayı devletin toprak rejimi de onun askerî esasla-

---

(2) **İsmail Cem, «Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi» sayfa: 56.**

rına uygun olarak düzenlenmişti. Bu iki kesim birbirlerile içiçe girmiş, birbirlerini tamamlayan ayrılmaz kesimler halindeydi.» (3). Konumuz bakımından önem taşıyan yan, bu tarımsal ve askerî teşkilâtlanmayı sağlamada devletle halk arasında yer alan ara tabakaların, tarihî gelişim süresince, toplumsal-siyasal bütün'le olan ilişkileridir.

Bilindiği gibi Osmanlı'da mirî toprak rejimi yürürlükteydi. Buna göre «Devlet, kendi mülkiyetinde olan bu toprakların gelirini, belirli görevler karşılığında bazı kişilere yahut bazı işlerin görülmesine (vakıf) ayırmakta; kimisinin gelirini doğrudan doğruya hazineye bağlamaktadır.» (4). Has, zeamet, timar şeklinde «vergi gelirlerinin önemine göre» (5) bölümlenen topraklar «devlet memuru» niteliğindeki kişilerin denetimi altındadır. Kendilerine verilen topraklarda bu kişiler, «Devlet hesabına bazı vergileri toplama hakkı kendisine bir maaş gibi tahsis edilmiş, bir memur olarak» (6) ... hakkını tamamen bir devlet memuru sıfatıyla ve devlet namına istimal etmekteydi.»(7).

Burada düzenin sistematiği açısından önem taşıyan toprak bölümlenmesi «timar»dır. Timarlar çeşitli askerî görevler karşılığında Sipahi'lere verilirdi. Timarlı sipahi kuruluşunun, Osmanlı toplumsal örgütlenmesi bakımından önemi, askerî ve tarımsal olma niteliğini kendinde toplayan ve bu iki unsurun birliktelik ve içiçelikle yürütüldüğü bir yapı gösteren bu ünitenin, Osmanlı akılcılığının bir örneği olan «üretici asker» niteliği göstermesi yüzündendir. Bu bakımdan büyük önem taşıyan Timarlı sipahi kuruluşu, devletin askerî gücünü büyük ölçüde sağlayan bir ünite olduğu gibi tarımsal üretimi de aynı ölçüde gerçekleştirmekte ve ekonomik tabana geniş ölçüde katılmaktadır. Timarlı sipahiler, bu özellikleriyle, ara tabakanın öteki bölümünü oluşturan kapıkulu-bürokratlardan ayrılmakta ve sınırlı bir biçimde de olsa üretim olgusunun içinde yer almaktadırlar. Osmanlı'nın ekonomik çözülüş döneminde Sipahilerin, bey ve ağa niteliğine dönüşmelerinin bir sebebi de, üretimle olan bu sınırlı ilgileri olsa gerektir. Timarlı sipahiler devlet-halk bütünleşmesinde, geleceğin bir zıt unsuru olarak değil, temelde fonksiyonel bir unsur olarak yer alırlar ve çözülüşe karşı belirli bir direnme de gösterirler.

DEVLET-HALK BÜTÜNLEŞMESİNDE ORTAYA ÇIKAN ZIT UNSUR: KAPIKULU — BÜROKRATLAR

Padişahın temsil ettiği «kerim» devletle halk arasında yer alan ara tabakanın diğer bölümünü kapıkulu-bürokratlar oluşturmaktadır. Timarlı sipahinin çift unsurlu (tarımsal ve askerî) bir nitelik taşımasına karşılık, kapıkulu bürokratlar tek unsurlu (askerî) bir nitelik gösterirler. Bu tabaka üretime katılmayan, devlet'in aldığı artık ürünün bir bölümüne sahip çıkan ve böylelikle varlık kazanan asker ve yönetici kitle olarak yüze çıkmaktadır. Kapıkulları devlet hazinesinden ulufe ve gündelik alan, Padişahın oturduğu yerde oturan, «Harb, emir ve idare eden askerî sınıf» (8) şeklinde tanımlanmaktadır. Ancak bu tabakanın ekonomik açıdan bir sınıf niteliği göstermediğini burada belirtmek gerekir.

---

(3) Suat Aksoy, «100 Soruda Türkiye'de Toprak Meselesi», sayfa: 21
(4) (5) İsmail Cem, A.g.e., sayfa: 46,
(6) (7) Ömer Lütfi Barkan, «Osmanlı İmparatorluğunda Çiftçi Sınıflarının Hukukî Statüsü, Ülkü Dergisi, sayı: 58 ve 53. Alıntı yapan: İsmail Cem, A.g.e., sayfa: 46
(8) Suat Aksoy, «100 Soruda Türkiye'de Toprak Meselesi», sayfa: 35.

... katılmayan, üretimin dışında kalan bu kopuk ve genişledikçe asalaklaşan ta-... genişleme sürecine paralel olarak politik güç kazanmaya başlayınca sisteme zıt bir ... olarak sivrilmektedir. Böylelikle devlet-halk bütünleşmesinde, toplumsal sisteme bağlı ... ortaya çıkan zıt unsur, üretime katılmayan kapıkulu-bürokrat tabaka olmaktadır. ... dışında olmak, bu tabaka için halkına, insanına yabancılaşmayı, giderek tarihî bir ... kader olarak çizmektedir. Osmanlı'nın geleneksel devlet-halk bütünleşmesini, dev-let-halk kopuşmasına dönüştüren, ekonomik taban taşımayan kapıkulu bürokratların, çö-... döneminde hâlâ varolan bütünleşme'deki ekonomik bağlantıya hakim olamamaları, ... bu bağlantıyı olumsuz dönüşümlerin kapkacına ve giderek bütün ekonomik yapıyı ... emrine vermeleri yüzündedir. Bu durumun süregenliği bugün için de varittir. Ba-... Osmanlı içine bu kadar rahatlıkla girebilmesinin başlıca sebeplerinden biri de her-... kapıkulu-bürokratların gösterdikleri, tabakasal özelliklerinden ileri gelen bu ekonomik ... bir sonucu olan politik güçsüzlük olsa gerektir. Nitekim, «Tarihî koşullar, yalnız ... bulursa iç, bulamazsa dış dayanaklar aratacaktı.» (9) sözü, bu açıdan bakıldığın-da, tarihin doğruladığı bir gerçeğe işaret etmektedir.

Devlet-halk kopuşmasındaki tarihî süreç, politik bakımdan güçlenen kapıkulunun bün-yesinde taşıdığı yabancılaşmadan beslenmekte (bu yabancılaşmanın kökleri ekonomik «boş-luk»-ta bulunabilir) ve kapıkulu-bürokratın devlet'i ele geçirme çabaları sonunda gerçeklik kazanmaktadır. Tarihin belirli bir döneminde «devlet olma» iddiasıyla ortaya çıkan; oysa ekonomik anlamda sınıfsal bir nitelik gösteremeyen kapıkulu-bürokratlar, tarihî sıfatları yüzünden politik gücü ellerine geçirebilmişler; ancak tek başına politik gücün pek birşey ifade etmediğini ve hele «devlet olma» anlamına gelmediğini koskoca bir imparatorluğu batırdıktan sonra anlayabilmişlerdir. Işin kötü yanı, bugün tarihle bağlantısı koparılmış durumdaki genç ilerici aydının bu gerçeği hâlâ kavrayamamış olmasıdır.

«İKİNCİL YAPI» YOKLUĞU VE EKONOMİK TEMEL TAŞIMAYAN KAPIKULU HAREKÂTLARI

Devletle halk arasında «ikincil yapı» (10) yokluğu, «insanların çıkarlarını devlet dışın-da elde etmek üzere meşru olarak tanınan teşkilâtlanma şekilleri»nin (11) yokluğu demek-tir. Oysa Batı'da ikincil yapılar burjuvazinin gelişmesinde en önemli basamağı teşkil et-mektedir ve «şehirleşme», şehirlerde özerk teşkilâtlnma, «korporasyon» olarak ortaya çık-mektedir ve «şehirleşme», şehirlerde özerk teşkilâtlanma, «korporasyon» olarak ortaya çık-... özellik, bir aktivliktir. Devlet Batı'da, kendisinden bağımsız bu özerk şehir «korporasyon»-larına dayanmak zorundadır. Burjuvazinin sınıfsal çekirdeği, kavramın (burjuvazi) içinde de yer alan bu bağımsız ve devlet ötesi, hür yönetime sahip (uzun mücadeleler sonucu ka-zanılmış) bu anlamda bir şehirleşme'de bulunmaktadır.

Osmanlı Devleti, bu tür ikincil yapılara bünyesinde yer vermemiş, sürekli denetleme ile bu tür özerk teşkilatlanmaları, kuruluşları önlemiştir. Bu engelleme ise devletin güçlü-lüşu sayesinde mümkün olabilmiştir. (Osmanlı'da devlet niye güçlüdür? Devlet halkın

(9) İdris Küçükömer, «Düzenin Yabancılaşması», sayfa: 58

(10) Terim, Durkheim'a aittir. Bkz.: Şerif Mardin, «Din ve İdeoloji», sayfa: 93

(11) Hegel'den özetleyen: Şerif Mardin, «Din ve İdeoloji», sayfa: 92

devleti olduğu için ve olduğu sürece güçlüdür. Despotizm ve baskı, devletle halk arasında ekonomik bütünleşmenin sağlanmadığı devlet şekillerine ait özelliklerdir. Osmanlı Devleti bunun tam tersi bir nitelik göstermektedir.) «Hiçbir şehir, Batıda onlara özerek yetki hakkını veren bağımsızlık yönündeki dürtüyü yaratmadı (12). Bu durum, devletin ekonomik örgütlenmedeki hakimiyetinden, ağırlığından ileri gelmektedir ve politik olmaktan çok ekonomik nitelik taşımaktadır.

İkincil yapı yokluğu nedeniyle, ekonomik çözülüş döneminde sınıfsal bir çıkış gösteremeyen toprak sahibi yeni unsurlar, Osmanlı bürokrasisi karşısında siyasal bir savaş verme yerine, güçlü devletin dağılan yapıya karşılık hâlâ süren etkilerinin sonucu, bu tabakayla bir işbirliğine gitme eğilimi gösterdiler. Çünkü toprak sahibi olmak, bir yerde devlet'ten elde edilen berat'la oluyordu hâlâ. Bu ise devlet'in ya da padişahın halka dayalı ekonomik ve politik gücünün kapıkulu-bürokratlar ve türeyen yeni unsurlar tarafından açık bir işbirliği ile talan edilmesini getirecekti. Bu talan şöyle bir görünüşle geldi: Bozulan düzen ve ekonomik çatlamanın sonucu toplumsal, siyasal kargaşa; çeşitli zümre dönüşümleri; güçsüz düşen devlet; kapıkulu-bürokratların devleti ele geçirme çabaları; güçlenen bürokratın kendine ekonomik temel araması; mülk edinme kavgasında paşalar, memur-eşkiyalar; sonuç olarak sınıf özelliği ve sınıfsal çıkış gösteremeyen çeşitli ekonomik ve politik birimler ve ipleri eline almış bir Batı, yani emperyalist Batı...

Bu dönem ve sonrasında kapıkulu-bürokratların temel tavrı ve etkinliği ne olmuştur? Daha önce de söylediğimiz gibi, Osmanlı'da devlet-halk bütünleşmesinde ortaya çıkan temel zıtlık, bir yerde bu bütünleşmenin bir ucunda «görevli» memur olarak yer alan ara tabaka asker-sivil kapıkulu-bürokratlardır. Ancak bu zıtlık, ekonomik bir tabana dayanmadığı sürece bir etkinlik olarak ortaya çıkamamıştır. 17. yüzyılda politik egemenliği resmen ele geçiren kapıkulu-bürokrat tabaka, (Köprülüler dönemi) o zamandan bu yana devlete ağırlığını koymuş, ancak dayandığı ekonomik bir temel olmadığı için ya da eldeki politik güç, ekonomik bir temele dayanmadığı ve ekonomik güçlülüğün sonucu elde edilmiş olmadığı için KULLANILIR olmaya mahkûm olmuştur. Üretime katılmayan ve ekonomik bir taban ve çıkış göstermeyen bürokratlar, ellerine geçirdikleri «politik gücü» özerk ve bağımsız olarak kullanma yeterliğini; çok kısa süreler dışında, hemen hiç gösterememişlerdir. Bunun sebebi devlet-halk arasındaki ekonomik bütünleşmede dışa atılmış bir nitelk taşımaları yüzündendir. Başlarda devlet'in ve aynı zamanda halkın asker memuru olan kapıkulu-bürokratlar, zamanla çözülen ekonomik yapının getirdiği dönüşümler sonucu oluşan mültezim, ayan, eşraf, ağa takımıyla işbirliğine ve bu yolda Batı emperyalizminin yani ekonomik temeli yakalayan unsurların güdümüne girmişlerdir. Bu durum bu gün için de geçerlidir. Nitekim tarihî oluşumlarının belirlenmesi (determination) altındaki ilerici aydın tabakasından gelen ve ekonomik temel taşıyan kitle hareketlerine dönüşemeyen «vatan kurtarma» ya da «devrim» hareketleri, bugün için de kullanılır olma niteliği taşımaktadır.

---

(12) **Reinhard Bendix. «Nation-Building», sayfa: 43, altıntı yapan: Şerif Mardin, «Din ve İdeoloji», sayfa: 94.**

Kemal Tahir

Sol Bölünmeler Üstüne Konuşma

Bu konuşma, Kemal Tahir ile, 12 Şubat 1970'te Dr. Çetin Yetkin tarafından yapılmıştır. Dr. Yetkin o sıralarda «Türkiye'de Soldaki Bölünmeler» kitabını hazırlamaktaydı. Aynı yıl yayınlanan kitapta Kemal Tahir ile yapılan konuşmanın çok kısa bir bölümü (yirmide biri) okur önüne çıkabildi. Bu bölüm de konunun can alıcı özünü pek içermiyordu. Kemal Tahir bu konuşmanın bir metnini «Türkiye Defteri» dergisine verdi. Derginin Mayıs 1971 sayısının çıkamaması, konuşmanın yayınlanmasını bugüne kadar geciktirdi.

«Türkiye Defteri»nin yayına geçer geçmez ilk görevi, yıllardır ağır deneylerden geçmekle kalmayıp bu deneyler üstünde «düşünen» ve yeniden bir yerlere varma durumunda olan Türkiyeli aydına, okura bu konuşmayı sunmak oluyor. Kemal Tahir de, «düşünen ve eyleyenlerin sonuncusu» olmayacak.

Konuşmanın, 1970 yılı şartları düşünülerek okunması, gündelik yanlış anlamaları önleyecek niteliktedir.

— **Özellikle 1961'den sonra, Türkiye'de gitgide gelişen bu sol bölünmeleri, en genel olarak, nedenler bakımından nasıl değerlendiriyorsunuz?**

— Efendim, 1960'a gelinceye kadar, sol fikirler etrafında, gerekli, yeterli tartışmalar yapılamıyordu, bildiğiniz sebepler yüzünden. Bu yapılamamak, yani sol fikirlerin kapalı kalma zorunluğu, insanları, hiç olmazsa belli ana çizgilerde mutabık gibi gösteriyordu. Ayrıca, eylemin olmaması da büyük bir mahzurdur. Mahzurdur, çünkü, fikirlerde mutabık gibi görünen insanlar bile, eyleme adım attıklarından itibaren, büyük ayrılmalar gösterirler. Aslında, Türkiye'deki gurupların çabuk toplanıp, çabuk ayrılmalarının sebebi bence, Türkiye gerçeklerini hiç bilmememezden, ayrıca Marksizmi de son derece kabataslak, sığ, yalınkat bilmiş olmamızdandır. Aslında Marksizm, kendi gerçeklerine dönmüş toplumcuların kullanacakları ve kullandıkça ustalaşacakları bir araçtır. Yoksa hazır kalıplar değildir. Bu söylediğim sözleri herkes tekrar eder ama uygulamaya geldiği zaman, işte o ayrılıkların önemli noktalarından biri de gene burada, bu herkesin kabul ettiği sözlerde meydana çıkar. Biz, Türk sosyalistleri olarak, 1960'da, 1960'dan sonra, Türkiye gerçekleri üzerinde, ve Marksizmin öğrenilip kullanılması üzerinde çok yetersiz olduğumuzu anladık. Bu şartlar, ayrılmayı, bölünmeleri zorunlu kılmıştır. Ve bana öyle geliyor ki, ciddi çalışmalar yapılmadığı için, eğer böyle giderse bu iş, bir yere takılmazsa, daha çok birleşmeler, yanlış birleşmeler, aldatıcı birleşmeler, daha çok parçalanmalar da göreceğiz.

— Şimdi, meselâ bunda, kişisel nedenler görüyor musunuz?

— Evet. Teorik meseleler birinci plana gelmezse, o zaman kişisel meseleler birinci plana gelmiş görünür: ister istemez.

Bizim elli senelik sosyalist tarihimizde, bütün meseleler maalesef, teorik plandan gelecek yerde, kişisel çekişmeler halinde görülmüştür. Bu da, teoriye kendi gerçeklerimizle yönelemediğimiz içindir.

Kişesel nedenlere dönüyor tabiî... Teorik münakaşalar yapılamazsa, esaslı büyük teorik münakaşalar yapılamazsa, ister istemez meseleler, kişisel mesele gibi görünüyor. Aslında bunun da temelinde, biliyorsunuz, toplumsal meseleler vardır, ekonomik meseleler vardır. Fakat hiçbir türlü biz bunu, kendi memleketimizin gerçeklerine, hattâ Marksizmin politikada kullanılışından meydana gelen teorik meselerine getiremedik. Kaba suçlamalarla geçti bu iş, moda suçlamalarla geçti. İşte kimine Troçkist dediler, kimine polis dediler; işte biliyorsunuz ne oldu. Uzun zamandan beri öyle geldi. Aslında, bence, guruplaşmaların kolaylığı, aynı zamanda dağılmanın da nedenlerini taşıyor. Biraraya ge'memeleri gereken —karakter bakımından, dünya görüşü bakımından, eylem anlayışı bakımından biraraya gelmemesi gereken— arkadaşlar, günün birinde bakıyoruz, yan yana gelmişler ve tabiî böyle bir hazırlıksız, büyük bir teorik anlaşma sonucu olmayan bütün birleşmeler gibi, bu birleşmeler de biliyorsunuz, insanların iç isteklerine, kişisel isteklerine bağlı kalıyor: kişisel istekler de nereye kadar götürebilirse, işte oraya kadar götürebiliyorlar.

— Efendim demin değinmiştim, hani emekçi kitlelerin, proleteryanın diyelim, kendisinin fiilen ağırlığını duyuramamış olması sol harekette, aydınlar arasındaki bölünmelere yol açabilir mi sizce?

— Vallahi, meseleleri daha derinden daha önemli surette görmek gerekir. Meselâ, «proleterya» kelimesi üzerinde anlaşmamız gerekir. Bunun, hani, teorideki yeri nedir, pratikdeki yeri nedir, ona karşı Batı'daki kullanış tarzı nedir, neye denirler, bizde bu tam karşılığını bulmuş mudur? Türk proleteryası bugün halen, bundan on sene, onbeş sene evvelki yahut yirmibeş sene evvelki durumdan tamamen farklı bir guruplaşma gösteriyor. En önemlisi, biliyorsunuz, sendika hereketleridir. Büyük bir parçalanma gösteriyor tabiî bu da, biliyorsunuz. Büyük memleketlerde, büyük sendikaların bulunduğu memleketlerde, sendika adetleri, yirmi—yirmibeşi, onbeşi hattâ geçmezken, bizde binbeşyüz sendika olduğu söyleniyor. Bizatihi işçi sınıfı eğer birleşme, ayrılma kategorisi sayılırsa, o zaten kendi içinde bunu taşıyor.

Başka bir özellik daha gösteriyor; tamamen bunun tersini ispatlıyor: Sendika şefleri, bugün federasyon ve konfederasyon şefleri diye karşımızda bulunan zevat, bu harekete gelişigüzel gelmiş adamlardır. Öyle oldukları halde, senelerdenberi hiç aralarında büyük bir kavga çıkmadan, sendika işini dostça yürütebiliyorlar.

— Yani bu bir kriter olmaz mı diyorsunuz?

— Yani iki türlü tandans gösteriyor bizim sendikacılığımız. Yani proleteryanın diyeceğiniz —anlaşmak için kullanıyorum— proleteryanın örgütlü durumu, iki çelişmeli durum gösteriyor: Sendika adedi bakımından son derece fazla bölünmüş, fakat merkez birliği bakımından, büyük bir kavga göstermeden işi yürütebiliyor. Yani hem parçalanma var, hem parçalanma yok .Yani çok diyalektik bir özellik gösteriyor. Binaenaleyh ona dayattığımız zaman, hem parçalanmanın nedenini, hem parçalanmaması gerektiğinin nedenini bulabiliriz. Yani öyle bir sonuç getirebiliriz gibime geliyor.

— On/onbeş senedir proleterya değişmiş dediniz. Önde...

— Yani örgütlenmiş demek istiyorum.

— O zaman oldu. Bugünkü bölünmeler, temel olarak, ta eskiden beri gelen örgütlenmelere dayanır mı, bölünmelere dayanır mı?

— Eskiden beri Türkiye'de guruplaşmalar, hiçbir zaman fikirler üzerinde, yani Türkiye'yi iyice belirleyen, Türkiye'de eylemi taşıyacak olan ana fikirler üzerinde olmamıştır. Binaenaleyh, guruplaşmalar, bu sebepden de, küçük üniteler halinde cereyan etmiştir. Aslında gizli partilerde de, çok küçük üniteler vardı ve yetersiz insanlar vardı. Bu, teorik bir plâtform üzerinde bulunmamak, teoriyi gittikçe ilerletememek, teoriyi pratiğe uygulayamamak meselesinden dolayı böyle oluyordu, o nedenle böyle oluyordu. Ve sürekli parçalanmalar oluyordu. O zaman da, sürekli parçalanmalar oluyordu. Artık bir daha birbirinin yanına gelmemesi gerekecek kadar birbirlerini suçlayan grupların tekrar, bir—iki sene sonra bir araya geldikleri görülüyordu; çünkü, aslında suçlamaların mesnedi de yoktu. Suçlamalar, biliyorsunuz, kişisel kızgınlıklara falan dayanıyor gibi göründüğü içindi. En ağır suçlamalardan sonra, yine bir araya gelebiliyorlardı. Yani birbirlerini ihanetle, polislikle itham eden insanlar, pekâlâ biraraya gelebiliyorlardı. Bu aslında, guruplaşmaların, ayrılmaların ve birleşmelerin, esaslı, ciddi bir temele dayanmadan yapılmakta olduğunu gösterir. Aynen bu durum, açık örgütlenmeler başladıktan sonra da aynen devam etti. Çünkü temelde hiçbir değişiklik olmadığına göre, bu gizli olan vukuat, aleniyete çıktı. Daha çok insan karıştığı için, daha çok guruplaşmalar oldu.

— 1961'den sonraki nisbi özgürlük havasından sonra ortaya çıkması, aslında bu özgürlüğün bu işi...

— Ortaya çıkarmasıdır yani. Adamlar değişmediler. Yeni fikirler gelmedi biliyorsunuz. Bütün gelen fikirler, sümmettedarik gelen fikirlerdir. Katiyen Türkiye'nin gerçeklerini belirlemez fikirlerdir. Her birisi bir parça gerçek taşıyor tabiî. Gerçeklerimizden bir parça taşıyor ama, bunu sistemleştirecek ne bir insan yetişti, tek başına, ne de bir gurup çalışması yapılabildi. Herkesin sözünde gerçek payı var —zaten galiba herkesi yanıltan da, bu gerçek payı oluyor— yani büsbütün gerçeğe dayanmasa, insanlar kendilerini toparlarlar. Ama gerçek bir şeyi söylediklerine de iyice inandıkları için, o zaman tabiî küçük gerçekler üzerinde kalmış, onlara sımsıkı yapışmış, bunlardan sisteme gidememiş insanlar, zaman zaman, kolayca birleşip, kolayca dağılıyorlar, kolayca ayrılıyorlar, guruplaşıyorlar.

— Bir suçlama öne sürülüyor: Bu gibi bölünmelerin deniyor, bir nedeni de, eski sosyalistlerin Türkiye İşçi Partisi'nin içine girememeleri, şu veya bu sebeple, dolayısiyle Türkiye İşçi Partisi dışında, kendi bildikleri havayı okumaları. Suçlama bu. Siz bu şeye ne diyorsunuz? Yani eski—yeni sosyalist meselesi çıkıyor ortaya.

— İşçi Partisi'nin kurulma özelliği göz önünde tutulursa, ve ilk davranışlar göz önünde tutulursa, eski sosyalistleri pek suçlamak haklı olmaz. Bir kere, eski sosyalistler için, belli birtakım doğru ölçüler olmak gerekir. Bir partinin kimler tarafından kurulduğu son derece önemlidir. Eski sosyalistler, kendileri, başlarından bir sürü mesele geçmiş tecrübeli insanlar sıfatıyla, her önüne gelen insanın kurduğu bir örgüte, kafalarını açıp koşamazlar. Zaten ne olduğu, kim olduğu bilinmeyince, bunu nasıl yapsınlardı? Ayrıca da, biliyorsunuz, bunu çok önemli ve gerçekten genişleyebilir ve çok şerefli bir iş olabilir zanneden yeni yetme arkadaşlarımız da, başka politik mahzurları da göz önünde tutarak, eski, sabıkalı dedikleri arkadaşları partiye almakda mahzurlar gördüler başlangıçda. Sanki Türkiye'de bütün olup bitenler gayrımeşru sayıldığı halde, bu arkadaşların mahkûmiyetleri sadece meşruymuş gibi, sanki o mahkemeler meşru mahkemelermiş gibi, sanki orda kanunlar kıtı kıtına ve dosdoğru uygulanmışcasına, eski mahkûm arkadaşlarını yahut adamları kendilerine zararlı gördüler ve bunları alamayacaklarını, özür olarak ileri sürdüler.

— Onu söylerken şunu da öne sürüyorlardı: Hatta Hasan Hüseyin Korkmazgil şöyle diyordu: «Yahu girersem Parti'ye zarar gelir. Bak bu daha meşruiyetini ispat etmek...»

— Kendisini çok büyük sayıyor da Hasan Hüseyin... Yani zannediyor ki o, birini çökertirim zannediyor Hasan Hüseyin.

— TİP'de de aynı şey var.

— Ha tabiî, biliyorum, onun için... Herkes evham içinde olduğu için, ölçüp biçemedikleri için, tabii öyle düşünüyorlar. Ne diyeceğim, işte söylüyorum, bütün bir devre, gayrimeşrulukla suçlanmış oluyor. İçinde yalnız sosyalist mahkemeler meşrudur denemez tabiî. Böyle bir hükmü kimse getiremez. Kimsenin de bunu getirmeye hakkı yoktur. Bu sebepten...

— Özellikle 50-60 arası değil mi o havanın görülmesi

— Ha, değil mi yani? Aslında her şeyin yeniden muhakeme edilmesi, yeniden gözden geçirilmesi lazım gelir. Ayrıca tabiî, gerçeği arama alışkanlığımız olmadığı için, hiç kimse de bu mahkûmiyetlerin asıl dosyalarını, biliyorsunuz, —Nazım'ın bir iki dosyası müstesna— araştırmadı da. Yani, nasıl bir mahkeme kurulmuş, bu mahkeme nasıl cereyan etmiş, kararlar neye müstenitmiş, bunlar da araştırılmadı; çünkü lüzum görülmedi. Herkes herşeyi çok iyi bildiği için, ayrıca birşey okumaya da ihtiyaç kalmadığı için, uzun zaman da okuma âdetimizi bıraktığımız için... okuma yazma yeteneğimizin de var olduğu belli değil böyle meselelerde, biliyorsunuz. O sebepten, başlangıçda fayda umdular, eski arkadaşları bu işe karıştırmamakdan.

— Niye fayda umdular? Bunun bir nedeni olmalı.

— İşte söyleyeceğim. Yalnız yeni arkadaşlar faydalı bulmadılar bunu; mesela bizim Doktor Hikmet, Vatan Partisi'ni açtığı zaman, «Sabıkalı adam istemem» dedi, en çok hapiste yapmış kendisi olduğu halde.
Şimdi, bunu bir marifet bir kurnazlık sayıyor insanlar. Zannediyorlar ki, büyük bir iş var, bu işin hissesini başkalarıyla bölüşmemek gerekir.

— Bir nevi başda kalmak şeyini seziyor musunuz? Yani başda kalmak değil de, meşhur...

— Tabiî, biraz rahatlık istiyorlar tabiî. Aslında tecrübelilerin büyük bir gücü yok, onu da size söyliyeyim yani, bizim büyük bir gücümüz yok. Biz gelsek de, onlardan daha iyi bir şey biliriz iddiası yanlıştır. Böyle bir iddia yok çünkü. Ne biliyorsak, 1960'dan bu yana meydana koyduk ve hiç bir şey bilmediğimiz meydana çıktı. O da önemli bir şeydir biliyorsunuz, bir şey bilmediğini bilmek de çok büyük marifet doğrusu. Yani onu bilmeyenler de var aslında. O sebepten, böyle bir yanlışlık oldu. Ben asıl o yanlışlığın şeyine takılıyorum. Yani, bir kere, hepsi bir araya gelirler miydi, gelselerdi, kaç gün kalırlardı, o da ayrı bir mesele ya. Bugünkü ayrılmalar... Siz gördüğünüze göre. Çünkü, herkes her şeyi denemiş Türkiye'de de, olmuyor bazı şeyler. Nedeni de aranmıyor. Başlangıçda, Türkiye sosyalistlerinin, hangi suçlamalar altında ceza yedikleri, bu suçlamaların bugün, 1960'dan bu yana ne kadar komik kaldığı üzerinde durulmadı. Yani asıl aptallık odur.

— Grev...

— Ha, grev... Grevi düşünmek, grevi aklından geçirmek suçdu ki, bizim mahkûmiyetimizde falan grev de yoktu da, Sabahattin Ali'nin kitaplarını, serbest satılan kitaplarını, oku diye birine vermek suçuyla, on beş seneye mahkûm oldum. Sabahattin Ali de o sıra, yedek subay olarak, üniformayla orduda bulunuyordu. Biz, Sabahattin Ali'nin kitaplarıyla, işte orduyu isyana teşvik suçundan on beş seneye mahkûm olduk. Buna karşı adamlar, bu durumu meşru saydılar. Değişmez, hâlâ bugün değişmez sayıyorlar biliyorsunuz. Buna karşı da bi-

[illegible] arkadaşlar, yani bu işle uğraşmış arkadaşlar da, gerçekten büyük bir iş yapmışlar gibi, gerçekten, böyle da, devirmişler gibicesine, «Elbette, tabiî, biz legal partide ne yapalım» falan da diyorlar yani. Başka hiç övünecek şeyleri olmadıkları için söylüyorlar herhalde ama. Yoksa komiktir yani. Bütün bu mahkûmiyetler, yukarıdan aşağıya, komediden ibarettir. Hiç bir zaman kanunlar yürümemiştir, kanunlar alaşağı edilmiştir. Zaten ne fark eder değil mi yani? Kanun ne fark eder?

[illegible], 28 teşkilatıydı galiba... Arkadaşlar İzmir'deydiler. Karar verilmiş, Mustafa Kemal keldi Eskişehir'e. «Bunlara ağır ceza vereceksiniz» diye çağırdı temyiz heyetini, sivil temyiz heyetini istasyona... «Bunlara ağır ceza vereceksin» dedi. O zamana kadar üç ay ceza verilen, kanunda maddesi de öyle olan şeyi 165. madde... 171. madde delâletiyle 161. maddede, hükûmeti devirmek, Millet Meclisini alaşağı etmek maddesinden, dört buçuk seneye mahkûm ettirdiler. Onları tasdik ettiler. Tasdik etmeyi beklemeden de hapishanelere gönderdiler adamları.

— Şimdi ben bunu başka bir açıdan şöyle düşünüyorum: TİP'in, en azından, kurulduğu zamanda çok ürkek bir davranışı oldu, en azından. Bu ürkek davranışda, hatalı olarak bu yola —dediğiniz gibi— toplansa ne olacaktı...

— Hiç. Olmazdı bir şey. Biliyorum. Yani yeni bir şey getiremezdik biz. Kuvvet olarak bir şey getiremezdik. İşte belli meydandaki adamlar canım, yani bugün kalem oynatanlar belli. Hiç fikirleri yok adamların. Yok fikirlerimiz yani. Zor bizim fikrimizin olması doğrusu: Olmazdı da bizim fikrimiz. Nasıl olacak yani? Gerçekleri araştıramıyoruz, fikrimiz nerden olacak?

— O bir nokta da... O şekilde düşünmek ayrı da... Benim şimdi size söylemek istediğim...

— Çok doğru söylüyorsunuz; çünkü, zaten o çekingenlik şeyden de belli... İşçi Partisi kurup da, sosyalist parti, yani sosyalist işçi partisi diyememek hiç olmazsa, biliyorsunuz yani. Onlar bile çekindiler de, çok sonraları bu kelimeyi kullanabildiler. Halbuki, sosyalist partisi olsaydılar, o zaman, meydana getirdikleri bünye, yerine oturmuş sayılacaktı kısmen. İşçi Partisi dedikleri için, işçi sınıfı da gelmediği için, çok aykırı düştüler.

— Katılıyorum. Benim takıldığım nokta şu oluyor: 27 Mayıs ihtilali olmuş, 50'den 60'a kadar olan süre kınanmıyor, alabildiğine. Bu arada bir sürü mahkûmiyet var; bu mahkûmiyetler asla kınanmıyor. Ve burada Türkiye İşçi Partisi, 60'dan sonra gelişmeğe başlayınca, bu ortamdan istifade etmiyor. Eğer, kendisini, en azından daha sağlam bir hale getirecek. Çünkü bugün TİP'e yapılan suçlama, sen eski sosyalistle ilişkini kestin de, temize mi çıkmış oldun? Hiç bir ilişkisi yok. Halbuki bu şekilde kendisinin sosyalistliğini kabul ettirmiş olacaktı. Benim takıldığım nokta bu.

— Ama kabul etmiyor. Sosyalizme yanaşmadı ki, biliyorsunuz başından. Başlangıçda yanlış çizdiniz mi çizgiyi, edebiyen yanlışa gider, düzeltmezseniz. Yani bir yerde itiraf edip suçunuzu, yani hatanızı düzeltmezseniz: mümkün değildir. Hem sosyalistlikten kaçacaksınız, hem sosyalistleri savunacaksınız, olmaz. Kendileri bakımından tutarlı davrandılar; İşçi sınıfı gelecekti... Şimdi hesap şuydu: Sendikacılar tarafından kurulmuştur. İşçi sınıfı gelir; elli bin kişi... Bir buçuk milyon yahut bir milyon sendikalı işçi varsa; bunun elli bini gelir, elli bini gelince de, bir işçi partisi olur bu. İşte aidat maidat da alınırsa, ayda elli bin lira gelir. Elli bin lira ile de işte, bir iki dergi mergi çıkarılır. İşte mektup falan yazılacaksa yazılır falan denildi. Yani gül pembe görerekden her şeyi... Şu kadardan şu kadar da mı gelmez, şu kadardan şu kadarı da mı olmaz falan diyerek, sonra... Bu bütün zorluklar asıl şeyden geldi: Biz Batılılaşma hareketini — tabiî, Batılılaşma hareketinin bir kolu da, sosyalist harekettir — yani laiklik, maiklik denilen maskaralıkların yanı sıra, sosyalizmi biz, tıpkı

Batılılaşmacılarımızın Batılılaşmayı aldığı gibi aldık. Binaenaleyh o zaman, Batı'da büyük bir sosyalist birikim, fikir birikimi vardı. Binaenaleyh her gelen dergi, bize yeni fikirler getirecekti ve bizim, Batı'dan hiç bir farkımız olmadığı için, aynen kullanacaktık onları biz! Vakta ki, Batı'da, bizim için hazır fikir olmadığı anlaşılınca, kıyamet koptu. Bütün bu hayrolalar, mayrolalar ondan ileri geldi. Çünkü, biz şeye de alışmamıştık, yani Batı'daki fikri alalım da yerlileştirelim. Buna da alışmamıştık. Biz gözü kapalı, Batı'daki fikri burda tekrar ediyorduk. Halbuki, eyleme meyleme girince, delikanlılar melikanlılar gelince, yarın sokakdaki meseleleri söz konusu edince, bunların hazırı, her gelen dergide çıkmıyor artık. O zaman, zihnimizi ikinci bir melekeye alıştırmamız lâzım geliyor: Yerli olma melekesine alıştırmamız lâzım geliyor. Hiç birinde böyle bir hazırlık yoktu bunların. 1965'e gelinceye kadar, bizde de yoktu. Dünya'da bir tek sosyalizm var, o da bilimsel sosyalizm diyorlar. Hâlâ da bu lâkırdıyı söyleyen var Türkye'de. Onlar işte, hani mumyalaşmış adam iyice. Onun kafası hiç işlemiyor; erken bunamaya dönmüş: «Bir tane sosyalizm vardır, o da bilimsel sosyalizmdir» diyor. Yani 1860'da Marks'ın yaztığı sözleri, aynen burda kullanacağız diyor. Yani hiç onun üzerinden geçmeden, ondan yeni bir keyfiyet çıkarmadan. Kendi gerçeklerimizle onu karşılaştırıp, ondan bir fikir, bir aydınlık almaya, gerekli ayırmaya lüzum görmeksizin, hazır diyor. Onun için, Sartre söylemiş diye böyle koştuk, biz, bilmem Althusser söylemiş diye koştuk, Garaudy söylemiş diye koştuk. Müslümanlıkla sosyalizmin karşılaştırılmasını, herif kitabını yazdı da - saçma sapan bir kitap - Garaudy, ondan öğrendik. Biz, müslümanlık da bizim günümüzdeki mesele biliyorsunuz. İçinde yaşadığımız mesele, bizzat, evimizdeki mesele. Binaenaleyh, vakta ki, Batı'da hazır kalıp olmadığı anlaşıldı, o zaman tabiî, çil yavrusu gibi dağıldı adamlar. Kimi askerlerin kayışına yapıştı, kimi bilmem nereden, dışardan el peyda etmeye uğraştı Tabiî o zaman herkes, kendi aklı sıra, kendi yoluna gitti.

— Şimdi bir de teori-pr.tik çekişmesi yapıyorlar? Bu teori-pratik çekişmesine siz ne dersiniz?

— Teori-pratik çekişmesi, Türkiye'de şudur: Bence Türk sosyalistleri, Türk sosyalist hareketi, 1922'de, 20'de başladığı söylenir. Türk sosyalist hareketi, serapa pratikle doludur. Hiç teorisiz pratiktir bu. Halbuki biliyorsunuz, hangisi hangisinden çıkar, yumurta mı tavuktan meselesidir bu. Yan yana bulunacaktır ve birbirlerini besliyecektir, birbirlerini büyütecektir, birbirlerini yalınlaştıracaktır, birbirlerini faydalı kılacaktır. Bizim, (1920'den... bugün 1970'dir), tam elli yıllık sosyalist tarihimiz vardır; sosyalist tarihimiz vardır. Bu sosyalist tarihde, Türkiye gerçeklerine yönelmiş iki tane makale bulmanın ihtimali yoktur; Batı'dan duyduğumuz bir iki basma kalıp ayeti tekrar etmekten başka. Buna karşılık, mahya asmaya kadar, beyänname dağıtmaya kadar, donanmayı isyana teşvik etmeye kadar, sonsuz eylem vardır. Bugün için de, eylem fazladır, eylem çok fazladır. Eylem, teorisizlikten dolayı, sefil bir eylemdir, çoluğun çocuğun ölümüne sebep olan bir eylemdir. Ve herhalde, övünülecek bir eylem değildir. Kimin idare ettiği de belli değildir. Çünkü, kimin idare ettiği belli olması için, teorinin çok sağlam oturması, yerli sosyalist teorinin son derece sağlam oturması gerekir. Nasıl ölçeceğiz, neyle ölçüp biçeceğiz eylemin doğru olup olmadığını? Eylemin, bizden mi olup olmadığını?

— Nereye gittiğini...

— Evet tabiî. Çünkü, bu şey diyorlar, duyduğumuz doğruysa, çok ince hesaplara dayanıyormuş; eğer yalan değilse okuduklarımız. Lenin için söylüyorlar: «DÜN ERKENDİ, YARIN GEÇ» diyor. Korkunç bir ölçü koyuyor ortaya adam. Bir yirmi dört saat içinde bir şeyi kesinlikle tayin ediyor demek. Bunu tabiî, herhalde rüyaya yatıp tayin etmiyoruz, herhalde teoriden tayin ediyordur.

— Millî demokratik devrim tezinin daha ziyade gençlik arasında yayılmasının nedeni?

— Bütün dünyada biliyorsunuz gençler, son zamanlarda, birtakım bilir bilmez eylemlerin içine giriyorlar. Herhalde bunu ileri sürenler de bu delikanlılarla yakın teması olan insanlar, onların hoşuna giden sözü söylüyorlar, onlar da hoşlanıyorlar. Benim de hoşuma giden sözleri söylediklerinde, ben de hoşlanıyorum doğrusu. Herhalde tutmasının sebebi bu olacak. Yani aslında gerçeği aramıyorlar, karşılarındaki adamın hoşuna gideni söylüyorlar, gibime geliyor.

— Bu Aydınlık Dergisi içindeki son ayrılık için ne düşünüyorsunuz?

— Gayet normaldir bu. İki adam, uyuşamazlardı zaten. Nasıl yan yana geldiler bilmiyorum yani. Neden yan yana geldiler? Mukad'der olan şeydir yani. Önüne geçilmez bir şeydir.

— Onun da temelini kişisel olarak görüyorsunuz...

— Kişisel tabiî. Ne olacak yani? İşte suç'amalara bakın yani. Aldık işte, aldık ikisini de. Baktık, okuduk. Yani bunlar şimdi mi çıkmış? Daha evvel bunların kişilikleri belli değil miymiş, ne düşündükleri belli değil miymiş? Niye bir araya gelmişler de, sonra ne olmuş? Arada ne olmuş yani? O zamandan bu zamana ne olmuş? On beş sayı çıkarmışlar bir arada. On beş sayıdan sonra mı yeni bir durum meydana çıkmış? Yoo... Eski adamlar, eski durum.

— Efendim, bu... Evet, buyurun...

— Türk Solunun 27 Mayıs olayı, 27 Mayıs'dan sonraki dönem, tabiî fenersiz yakaladı. Fenersiz yakaladı. İyi oldu. Çünkü, neyimizin olmadığını anlattı bize. Ben, 1960'dan bu yana olan sosyalist eylemleri, sosyalist olayları, sosyalist davranışları, sosyalist guruplaşmaları, müsbeti göstermesi bakımından değil, neyin olmayacağını göstermesi bakımından değerlendiriyorum. Yazıları da öyle değerlendiriyorum. Yani, «aman bu doğruymuş deği', aman bu yanlışmış», işi meydana koyabildi ancak. Parti de öyle. İşçi Partisi de, neyin yapılmaması gerektiğini ispatlıyabildi ancak. Ve tabiî bu anlamda, çok büyük faydası oldu. Böyle bir ortam olmasaydı, biz hâlâ, çok şeyler biliyoruz zannedecektik, memleket hakkında, bünyeler hakkında. Kendi... Tabiî, tabiî. Seçim kazanacaktık da, —ve kazansaydık ne olurdu? Kazanılmaz ya!— yani kazansaydık, gözünüzün önüne geliyor, ne biçim olacaktık. Sonundan, bizim ne olmadığımız, neyi bilmediğimiz, neyi yapamayacağımız, falan anlaşılıyor ki, bu da, son derece önemli bir faydadır tabiî. Gelecekler için, neyi yapmamaları lüzum geldiği, meydana çıkıyor bu suretle. Hiç olmazsa yeniden aynı hatalara, eğer akıllılarsa, düşmezler.

— Deneme-yanılma metoduyla...

— Yanılma metoduyla evet. Yanılma metoduyla. Yalnız o çıktı! Yalnız o çıktı biliyorsunuz, başka hiç bir şey çıkmadı diyorum, çünkü, bütün ileri sürülen fikirlerin yanlış olduğu anlaşıldı aşağı yukarı.

— Bu bölünmelerde, hâkim çevrelerin ne derece etkisi olmuştur acaba? Bölünmeleri hızlandırmak mı, şey yapmak mı?

— Şimdi, hâkim çevrelerin etkileri müspet olsaydı, çok ağır baskısı olsaydı, bu tertip ağır baskılar, düşman karşısındaki geçici dayanışmayı sağladığı için, parçalanmaları önlemek gerekirdi. Demek ki, yeterince baskı yapamamışlar.

— Veyahut yapmamışlar.

— Tabiî yapmamışlar. Gayet tabiî, yapmamışlar. Yapmaya da lüzum kalmadı çünkü, Biliyorsunuz, bizim idareci kadrolarımız, ancak, geniş halk kitlelerinin akmasından korkarlar. Meselâ 1950'de, Demokrat Parti'ye bu derece büyük bir akım, bir yaslanış olacağını tahmin etmiyorlardı, Halk Partisi'nin bir kısım şefleri. Bunun tehlikesini, bir kere de 1930'-

da gördüler, Serbest Parti'de. Biliyorsunuz yer yer. Ve orda, seçime gitmeye de cesaret edemediler. Bundan daima korkmuşlardır. Bunu araştırmışlardır: Belki de bir yerde, bunun böyle olmayacağını da kestirmişlerdir. Onun için de, baskı yapmaya lüzum görmemişlerdir. Ama büyük bir akım olsaydı, yani, çok büyük bir akım olsaydı, o zaman, herhalde baskıyla maskıyla uğraşacaklardı; bir şey yapmaya çalışacaklardı.

... Şimdi iddialar var: Bu milli demokratik devrim tezi, nihayet, küçük burjuvazinin işine yarayan, emekçi halkın işine hiç bir şekilde yaramayan bir tezdir deniyor. Siz bunu nasıl değerlendiriyorsunuz?

— Millî demokratik devrim meselesini, eğer diktaya bağlıyorlarsa, diktamsı bir şeye bağlıyorlarsa, tabiî çok büyük yanılgı içindedirler. Katiyen diktadan Türk sosyalizminin, Türk işçi sınıfının, Türk emekçi kitlelerinin yani, alının teriyle ekmeğini çıkaran insanların kazanacağı hiç bir şey yoktur. Hiç bir şey yoktur. Hele, açık seçik teorik yol bilinmedikçe, ona bir tedbir düşünülmeden önce, öyle bir tıkanıklık istemek, hiç bir hesaba sığmaz —bilmiyorum, herhalde bir hesapları vardır ama, o hesap, aklın alacağı bir hesap değildir— binde bir ihtimalde, bir fayda olur, bir yerde çabuklaştırır falan da denilemez. Denilemez, çünkü öyle bir hazırlık yok Türk emekçi sınıfında ve Türk emekçi sınıfının önderliğini üzerine almış adamlarda, adamların fikriyatında.

— Bu Doğan Avcıoğlu'nun, gurubunun...

— Doğan Avcıoğlu'nun... Doğan Avcıoğlu'nun, son derece yanlış bir yerde, zorlatmada olduğuna inanıyorum. Kitabından da bellidir. Maksatla yazılmış bir kitaptır: Kendisine yakışmayacak bir kitaptır. O yoldan bir yere gidilemez. O yoldan bir yere gidilemez! Ayrıca, Türkiye'nin şartlarını da, meselâ Yunanistan'ın şartlarına benzetmekte büyük hata vardır. Hem iç şartlarını, hem dış şartlarını. Onlar heveslenivorlar, fakat katiyen yanlış bir hevestir.

— Bu Filipin tipi demokrasi iddialarına ne diyorsunuz?

— Biz Filipin değiliz tabiî. Biz, çok büyük insan potansiyeline sahip, dünya imparatorluğu kurmuş ve bu imparatorluğu, dünyada emsali bulunmayacak bir ustalıkla çekip çevirmiş bir milletiz. Bizi katiyen, ne Filipin'e, ne Küba'ya, ne Mısır'a benzetmekte büyük hatalar vardır. Türk milleti, son derece olgun, son derece sezgisi güçlü, belki bilgisi az, fakat, sezgisiyle bilgisizliğini iyice, zaman zaman örten bir toplumdur ve tarihsel insan birikimi bakımından, katiyen başka milletlere benzemez bir toplumdur. Onun için böyle (karma yönüne) getirilen lâflarla belirlenemez Türk toplumu; Anadolu Türk toplumu. Bu sebepten, katiyen benzetme söz konusu değildir. Türk insanı, daha eskiden de, bütün entelektüellerin, şimdi Türk insanının önüne geçip onu kırbaçla yola getirmek isteyen entellektüellerin çok büyük namussuzlukları yuttuğu devirde, Türk halkları yutmamışlardır. Ne İttihat Terakki namusuzluğunu yutmuşlardır, ne de... sonrakileri yutmuşlardır biliyorsunuz. Yunan'ın denize dökülmesini bir olay olarak, şanlı şöhretli bir olay olarak kabul etmiştir Anadolu halkı. Fakat ondan sonraki olayların hiç biriyle mutabık değildir.

— Filipin tipi demokrasi ile ilgili olarak, şunu sormak istiyorum. Araç olmak şartıyla, parlamento içi mücadeleyi, hani buna parlamenter ve demokratik mücadele diyorlar ya, bunu kabul ediyorsunuz herhalde. Araçla amacı karıştırmamak lâzım tabiî.

— Bir şeyi de söyliyeyim size daha önceden; buraya gelmeden evvel, bunu da konuşalım, Filipin biçimi demokrasi var. Filipin biçimi sosyalizm de var. Ondan da korkmak lâzım: Ya tabiî tabiî. Ve bizim 1960 sosyalist! anayasamızın, sosyalizmin anayasamızın nereden geldiği üzerinde de, biraz dikkatle durmamız gerekir.

— Biraz daha açıklar mısınız?

— Ya, işte açıklanması... Türk toplumunun büyük mücadelesinin isteklerinden mi gelmiştir, yoksa tepeden mi inmiştir, bunun üzerinde de, dikkatle durmak lâzım. Ve bugün, dünyada sosyalizm üzerinde de birtakım spekülasyonların yapıldığı, ve bilhassa askerî cuntalarda oynanan birtakım sosyalist oyunlar olduğu da, akıldan çıkartılmamalıdır. Ve birdenbire, biliyorsunuz, 1960'da herkes sosyalist kesiliverdi karşımıza. Halbuki, sosyalizmi aklından geçirenleri kahrediyorlardı bu memlekette. Nâsır da sosyalizmden bahsediyor, biliyorsunuz. Dünyanın en mürtekip, en hırsız rejimi tanınmış.

— İhtilâlle iktidara geçmek...

— Öldürmek möldürmek biliyorsunuz. Irak'da yapılanı biliyorsunuz. Onun için, bu kadar kolay değil bu işler. Yani bu kadar basite getirilecek işler değiller. Daha derinlerini araştırmamız lâzım ve biz bunu yapacak güçteyiz: Biz, Gana'daki baldırıçıplak kabile değiliz. Bugünkü parlamento sistemini ve bugün içinde bulunduğumuz hürriyeti de, Türk aydınlarının hakettiği iddia edilemez. Biz bu mücadeleyi de yapmış değiliz. Bize bu, bahşedilmiş bir şeydir. Haketmiş değiliz, biliyorsunuz.

— Aslında ben onu şu şekilde değerlendiriyorum: Sosyalist kişilerle ve sosyalist akımla ilişiği olmayan fakat küçük burjuvazinin büyük burjuvaziye karşı kendini daha güvenli kılmak için, bu yola başvurması olarak değerlendiriyorum.

— Efendim, biliyorsunuz, tehlikesi olmadıkça, en rahat rejim, hürriyet rejimidir. Eğer bir şey silip süpürmeyecekse, silip süpürme temayülünü göstermiyorsa. Ne zaman faşizm geliyor Batı'da —Batı ki, demokrasinin, demokrasinin sınıf meselelerinin falan kaynağıdır— ne zaman geliyor? Artık yürütemedikleri zaman, demokrasiyi de yürütemez hale geldikleri zaman...

— Ben şu soruyu sorayım size: Son Devrim Gazetesi'nde, Doğan Avcıoğlu'nun bir yazısı çıktı; özet olarak şöyle diyor: Faşizm gelir diye korkuyorsunuz. Devrimcinin görevi faşizm içinde de vardır. Bir defa bu görevimizden kaçmıyoruz, bu bir. İkincisi, şunu söylüyor, -İktidar, bugününden fazla gerici bir iktidar olamaz. Dolayısiyle, bundan daha kötü birşey olamaz, ne gelirse gelsin. Dolayısiyle, siz yanlış olarak değerlendiriyorsunuz.»

— Hep öyle zannettiler. Hattâ Almanya'da Yahudiler, büyük Yahudiler, pahalı Yahudiler de öyle zannettiler. Herkes öyle zannetti. Ve Almanya'da komünist partisi, Alman Komünist Partisi —iki milyon azası olduğu söyleniyordu o zaman— üç ay duramaz bu herif, bu yalanlarla diye getirdiler Hitler'i; Almanya ne ödedi bilmiyorum ama, dünya ne ödedi biliyoruz. Almanya ayrıca ne ödedi bilmem. Ama dünyanın ne ödediğini; yani yalnız Almanya'yı ilgilendirmedi, bir de dünyayı ilgilendirdi, biliyorsunuz ne biçim ilgilendirdiğini. Hep böyle getiriyorlar hani. Böyle getiriyorlar «Bir şey olmaz, bir şey olmaz, merak etme, hiç bir şey olmaz, hiç bir şey olmaz.» diye, getiriyorlar. Evet. Bereket, mahiyetlerini meydana koyuyorlar, yani neyi istediklerini açıklıyorlar. Neyi istediklerini açıklıyorlar. Onlar onun içinde de çalışırlar. Biz çalışamayız. Onlar çalışırlar, ben eminim. Hem rahat çalışırlar onlar.

— Bu biraz sosyalistlerin de, yani sosyalist diye ortaya çıkan ve öyle sanılan kişilerin de, kendi mensup olduğu, fiilen mensup olduğu sınıfları —çünkü sosyalistler bizde burjuva veya küçük burjuva kökenlidir— bilinçli veya bilinçsiz olarak, bu yolla, sınıf ideolojilerini savunmaları olmuyor mu?

— Valla artık onu kendileri kontrol etmelidirler. Aslında insan sosyalist oldu muydu, kendi sınıfını... yani sınıf değiştirmiş olması gerekir. O zaman tabiî... O zaman ne olduğu belli olmaz, çünkü sınıf, gerçek sınıf değiştiren sosyalist, yani gerçekten kendisini, isterse aristokrasiden gelmiş olsun, hattâ isterse Batı feodalitesinden, gerçek baronlardan gelmiş olsun, meselâ Aragon gibi, şuuraltı ile sosyalist olmazsa, zaten biliyorsunuz, neyi savun-

duğunu kendi de bilmez; o bilemez. Ama şuuraltıyla sosyalist olmuşsa, artık onun menşei söz konusu değildir; çünkü, onu şuuraltı savunur. Yani bazı şeyleri iter, bazı şeyleri kabul ederek, biliyorsunuz, şuuraltının böyle bir yanıltma gücü de vardır, doğru yolda tutma gücü de vardır. Şeye benziyor tıpkı, bir misalle anlatmak gerekirse, köylü yazar diyorlar, yahut köylü ressam diyorlar. Biliyorsunuz, gerçek yazar olunca, gerçek ressam olunca, köylülük söz konusu olmuyor. Niçin menşeini ileri sürüyorsunuz? Asker yazar, mühendis yazar demiyoruz da meselâ, köylü yazar ne demek? Yazar olmuşsa yazar artık. Yazar olmuşsa... Ama arada bir köylülüğü tutuyorsa, e o zaman tabiî yazarlığı o kadar zayıf. O kadar zayıf oluyor. Sosyalist de öyle. Arada bir küçük burjuvalığı yahut arada bir büyük burjuvalığı tutuyorsa, demek şuuraltıyla sosyalist olmamış, şuuruyla sosyalist olmuş. Biliyorsunuz, şuura katiyen güvenmemek gerekir. Şuur, cenabet, her zaman kontrol edemez bizi.

— **Bizde bu durum var mı?**

— Valla ben bu şeyin üzerinde durmadım yani. Adamları böyle tahlil etmedim doğrusu. Ama, küçük burjuva tandansı, yani genellikle konuşuyorum küçük burjuva sözünü, bizdeki küçük burjuvayı karşılayan orta sınıf halk tandansını gördüm insanlarda, çok görüyoruz: Kişiliklerine son derece bağlıdırlar, hatalarını kolay kabul etmezler, bilgisizliklerini örtbas etmeğe çalışarak daha büyük daha büyük belâlara kendilerini götürürler... Bunlar biliyorsunuz, orta sınıfın, yarı aydının belâlarıdır; yani başına gelen büyük belâlardır. Hep kazanacağım diye yapar da, bütün zarar eder bu yüzden. Böyle davranışları çoktur. Belki de o sizin söylediğiniz, sınıfî bir dürtüşlemedir o. Bilmiyorum. Ama bunların hepsi, bütün dünyada biliyorsunuz, orta sınıflardan geliyorlar. Hiç değilse, babası, iyice kalifiye işçi olsa dahi, çocuğunu okutma imkânını bulmuş oluyor ve okumuş olan yani Sorbon'da bitirmiş delikanlı, biliyorsunuz, artık proleter yani /trans/ anlamında da proleter olmuyor. Onun için de, Fransa'da büyük kargaşalık oluyor, sosyalist fikir yahut sosyalist örgütlerde. Halen bugün işte bir tanesinin dedikodusunun içine girdik. Aslında, okumamış olsa da, kendi kendini yetiştirmiş bir kalifiye işçi olsa ve partinin bazı kademelerinde, politik, örgütsel ödev alsa ve bu ödevde beş sene çalışsa, ne kadar proleterlik kalır? Çünkü nasıl olacak? Vakti yoktur ki artık. Hani sekiz saat zaten, Batı fabrikasında sekiz saat işde çalışıp, ondan sonra okumak, ondan sonra parti işi almak, ancak amatör bir çalışma olur. Eğer profesyonel bir parti çalışması yapıyorsa, ilgisini kesmesi gerekir. Eğer büyük başarı gösteriyorsa partinin içinde, parti örgütlerinin içinde, büyük siyasî görüş kuvveti gösteriyorsa, o zaman tamamen uzaklaşmıştır, başka bir keyfiyet olmuştur. Ona bürokrat mı diyeceğiz, yoksa buna teknisyen mi diyeceğiz, ne diyeceğiz yani? Başka bir keyfiyet olmuştur bu beş sene içinde, değişir yani. Ne kalacak? Ha şey kalır belki, işçi problemleri geldiği zaman, işte kendi hayatının hatıralarından, neyi nasıl kabul eder, yadırgar falan, bunları bilir. Bu da bir ihtisas işidir. Hep kullanır yani onu, o kadar.

— **Şu ana kadar hep ayrılıkların nedenleri ve ayrılıklar üzerinde durduk. Bütün bu guruplann, sizce birleştiği nokta var mı? Varsa, nelerdir?**

— Bütün gurupların birleştiği noktalar, en son hesaplaşmada, iyi niyetle konuşursak, iyi niyetlidirler. Yani dış görüşün aksine. Yani dış görünüşde iyi niyet görünmüyor pek de, fakat diyeceğiz ki yani, eh hepsi de iyi niyetlidirler. Ama biliyorsunuz, iyi niyet büyük bir fayda sağlamaz bu kargaşalık dönemlerinde. Aslında iyi bir devredeyizdir. Gerek guruplaşmalar, gerek guruplaşmaların çabuk bölünmeleri, ümitsizliği değil, ümit verir açıdan kabul edilmelidir. Asıl büyük guruplaşmalar, asıl sağlam guruplaşmalar, sağlam teorik temeller üzerinde o teorik temellerin denediği ve uygun düştüğünü gördüğü eylemler üzerinde

... gelecektir. Bütün dünyada da, başka türlü olmamıştır. En evvel biliyorsunuz, ... birleşiliyor. Birleşebiliriz, beraber yürüyebiliriz zannederek, iyi niyetle birleşili... ondan sonra, birdenbire, küçük meselelerde büyük ayrılıklar baş gösteriyor, ve büyük ...lar baş gösteriyor ve bu parçalanmalar, parçalanarak devam ediyor. Başka türlüsü ... Çünkü, teoride biliyorsunuz, insanlar bir yerde gerçeği bir kere ele geçirdiği zaman, ... artık, değişmez bir şekilde muhafaza edemiyor. Çünkü gerçek de değişkendir, insan da değişkendir, tabiî fikirler de, bunlara dayandığı için, değişkendir. Her değişkenin üçü, üç ... da değişken olunca, ister istemez bu, yeni parçalanmalara, ondan sonra, yeni gurup... gidiyor. Hiç aklım almaz, nasıl oluyor da Molotof'a Kuruşçef derdini anlatamıyor; ... geliyor da, anlatamaz. Eskiden biliyorsunuz, anlatamayınca, öldürüyorlardı birbir... Bereket versin, Birinci Cihan Harbinden, İkinci Cihan Harbinden sonra, öldürmüyor... artık. Ama, ikisi de aynı kitapları okumuşlar, ikisi de Rus gerçeğine yahut Sovyet ger... aynı açıdan bakmışlar, uzun süre, aynı büyük örgütte, sorumlu örgütte arkadaşlık ...ler. Bir mesele geliyor karşılarına, mısır mı ekelim, bilmem ne mi ekelim diye, bize ... kadar, oradan Molotof'a, sabahdan akşama kadar, gece sabaha kadar, bütün sözünü ..., itibar ettiği arkadaşları —tabiî bunu kandırmıyorlar ya, karmanyolaya da getir... hani yanlış bir soru sorup da ağızdan lâf alarak— bunu ikna etmeye çalışıyorlar, ... Olmuyor. Mümkün değil tabiî. İmkânsız canım! Yani aynı örgütte uzun süre çalış... Tito'yla, ikna etmenin imkânı yok Tito'yu. Tito da onları ikna edemiyor. Aynı şey, Çin ... de söz konusu: Mao Çe Tung'la karşı karşıya geliyorlar; ikisi de Marksizmden bah... İkisi de belki aynı «istasyonları» söylüyorlar ama ayrı ayrı mânâlar çıkartıyorlar.

— Bizde, bilhassa bazı genç arkadaşlar, bu uluslararası bölünmelerin de etkisi olduğunu ... sürüyorlar ve taraf tutmamız gerektiğini söylüyorlar.

— Mümkün tabiî canım, etkilemez mi? Etkileyecek... Ha o başka. Şimdi taraf tutma meselesi... Türkiye'de taraf bulmak, dış taraf tutma meselesini ben anlamıyorum. Yeterince ... bir şey yapamadık. Biz çok fazla taraf tuttuk. Bizim tarihimiz ayrıca, yalnız dış ... tutmak, kendi tarafımızı tutmayan dış taraf tutmak tarihidir aynı zamanda. Hem bur...larımızın, hem sosyalistlerimizin tarihi budur. Şimdi artık yeni baştan, eski denenmiş ... bizi bu çukura getirmiş bir şeyi yeni başdan sınamak, aptallık olur yani. Evvelâ kendi tarafımızı tutalım da bakalım sonra, onlardan fayda mı görürüz, zarar mı görürüz, onu düşünürüz. Çünkü bizim iki ana cereyan vardı bir zamanlar: Stalin'le beraber olanlarla, ... aman dur, hemen ne oluyor falan diyenler de Troçkist suçlaması altına girmişlerdi. Kimileri bu suçlamayı kabul ettiler, kimileri itiraz ettiler, reddettiler. Fakat mutlaka, birisi Stalinist, birisi Trokçkist'di. Ondan başka Türk sosyalisti biz görmedik... Biz de öyle. Binaenaleyh, yani bu denenmemiş bir şey değildir. Denenmiştir, onun için fayda da görülmemiş... Büyük zararlara uğradık biz. Türkiye'yi unuttuk, şeyle uğraştık... Hâlâ da dergilerimize ...kın, asıl okunacak, okunmaya değer akla erer yazılar ve çoğunluk yazıları, Küba'da ...le olmuş da, bilmem Guavera böyle yapmış da, öteki bilmem ne etmiş de, Cezayir'de bil... ne olmuş, falan yazılıdır. Çünkü daha çok onlarla ilgileniyoruz, ondan, kendimizle ... değiliz. Belki de, kendimizin her şeyini biliyoruz çok iyi, daha artık yeni br şey ...nmeye ihtiyacımız olmadığından mı, bilmiyorum. Yani herhalde böyle bir haldir bizim ...miz. Onun için, delikanlılara tavsiye etmem şeyi, dışdan taraf tutmayı. Aman yazın ya, delikanlılara katiyen tavsiye etmem. En evvel, bir kere yerli olalım da, ondan sonra düşünürüz, ne yapıyor, ne yapıyorlar.

— O zaman şu iddiayı öne sürelim: —şahsen ben de aynen sizin dediğiniz gibi, tartışıyoruz

aramızda— efendim işte Türkiye özgü sosyalizme geliyorsun; böyle şey yoktur, bilimsel sosyalizm falan... buna geliyorlar. Buna bağlandıkları vakit ne diyorsunuz?

— Valla şimdi iki türlü... Bu berbat bir şey biliyorsunuz. Bütün dünyada, bunu politik olarak oynuyorlar. Yerli oluyorsunuz... Arsıulusallık mı diyorlar, ne diyorlar ona?... Uluslararasılıkdan vaz geçiyorsunuz diyorlar. Beynelmileliyetçilikten yani enternasyonalizmden vazgeçiyorsunuz diyorlar. Enternasyonalizmi tutarım diyorsunuz, milliyetçi olmuyorsunuz, sen kozmopolit oldun diyorlar. Bunu politik suçlama olarak kullanıyorlar daima dışarda ve bundan kurtulmanın ihtimali yoktur. Nasıl olsa birinden birine düşüyorsunuz. Bunun için, katiyen kulak asmamak lâzım, böyle basma kalıp suçlamalara, yahut da, böyle olursa, böyle olmaz mı falan demeye. Evet, hem yerli olacağız, hem enternasyonalist olacağız. Yerli olmazsak, enternasyonalist olamayız diye de bir lâf var, biliyorsunuz yani. Her yerde söylenir; edebiyat için de söylenir, her şey için de söylenir. Ben Rusya'ya gittiğim zaman bana sordular, Çin meselesi hakkında ne düşünüyorsun diye; ben dedim ki, neresidir, Çin nedir, yani bir madde midir bu? Nedir, şeye mahsus mu, gökyüzündeki mesele mi dedim ben. Nasıl sen sen Çin'i bilmiyor musun, dediler. Yahu benim haberim yok, Çin ne demek; Çin nedir dedim yahu. Çin nedir yani? Çin böyle külâh mıdır? Sonra, gökyüzüne attığımız şeylerin içindeki maddelerden biri midir?

«Yahu Çin» dediler, «Çin! Mao Çe Tung?» Yahu dedim, siz bana Türkiye'yi sormuyorsunuz da, niye Mao Çe Tung'u soruyorsunuz? Ne ilgim var benim Mao Çe Tung'la? Benim Mao Çe Tung'la, sizinle olan ilgim, lâlettayin iki memleketle olan ilgimdir. Beni fazla hiç ilgilendirmiyor! Benim işime yarar mısınız, yaramaz mısınız? Siz birbirinizi öldürüyormuşsunuz, kesiyormuşsunuz, katiyen beni ilgilendirmiyor! Herhalde bir sosyalizm yapıyorsunuz, aklımın ermediği bir şey yapıyorsunuz; bu beni ilgilendirmiyor. Aman bu hale düşmeyeyim diye uğraşıyorum, dedim. Heriflerle, edebiyatçılarla konuşurken, aynen böyle söyledim. Herhalde bir âlet olacak Çin dediğiniz, dedim, bu Sputnik'de kullandığınız bir âlet olacak, dedim. Aklım ermiyor benim, dedim, bu, bilmiyorum. «Yahu Çin» dediler «Çin! Mao Çe Tung!» Ne bileyim dedim yahu, bana ne elzem? Türkiye'yi öğrenemedik biz, nerden Mao Çe Tung!...

— Efendim, siz böyle bir çalışma yapsaydınız, nelere dikkat ederdiniz, nelere ağırlık verirdiniz?

— Valla şimdi bunu, bugünden yarına, hani birden, en can alacak noktasını düşünmeden, yani üzerinde iyice düşünmeden söyleyemem. Ama, bir şeyi söyleyebilirim, sanıyorum ki faydalı olur: Türk gerçeklerini, bizim gerçeklerimizi biliyor muyuz? Bizim gerçeklerimize yönelmiş miyiz? Yönelmişsek, yöneldiği kadarıyla, biz bunu faydalı kılabiliyor muyuz? Bugünümüze ve geleceğimize faydalı kılabiliyor muyuz? Yaşamamızı böyle ayarlıyor muyuz? İşte benim üzerinde duracağım en büyük söz bu olurdu. Yani Türk gerçeğimize dönük müyüz? Yerli gerçeğimize dönük müyüz? Bu gerçeği ne kadar biliyoruz? Bunu yansıtan eserleri hazmettik mi ve bunlardan, yeni sonuçlar çıkartabiliyor muyuz? Bence ilk ve her zaman yapılacak iş bu olacak.

Şimdi tekrar tekrar okuyoruz, tekrar tekrar bakıyoruz: o kadar kendimizi Batının benzeri, o kadar tıpkısı saymışız ki Marx'ın ve Engels'in eserlerindeki, —ki biz onları ezberlemeye çalışıyoruz, çünkü bu biraz da idrak edemediğimizden yani, ancak hafızlık yaparsak bir şey elde ettiğimizi zannetiğimizdendi herhalde, dikkat ettim, şimdi daha iyi farkına varıyorum— yalnız ortadoğu ve Osmanlılık ve bilmem doğuculuk ile ilgili bütün satırları geçmişiz. Çünkü kesinlikle ilgimizi kesmişiz, biz Batıyla eşiz ve Batıdaki kanunlar aynen bizdeki kanunlardır,

kabul etmişiz. Niçin dikkat edelim o zaman a canım Marx'ın Osmanlılık üzerinde söylediği bir lafa? Osmanlılıktan çıkar yol aramıyoruz ki!... Fransa'daki çıkar yol bizim çıkar yolumuz. Hele Mustafa Kemalcilik'den sonra, biliyorsunuz, tekrar dönülmeyecek! Harf değişiklikleri falan filan... biliyorsunuz tarihle ilişiğini kesmesi bir toplumun... Tarihle ilgisini kesmesi çingene olması demektir. Aslını inkâr etmek çingeneliktir diyor bizim atasözümüz. 2000, 1500'e yakın kitap çıkarmış (...) Hasan Ali Yücel denen herif, Osmanlı klâsikleri yok içinde. Yahu 1941 ile 43 arası Yunanistan işgal altındaymış, 24 cilt olarak Evliya Çelebi'yi basıyorlarmış, üç cildi kalmış, faşist işgali altında iken basmışlar üç cildini. Daha bizde basılmadı. Enayi mi Yunanlılar? Eşek mi? Biz akıllı mıyız? Anladınız mı? Tabiî. Şimdi 1000 temel eser çıkarıyorlar, görüyorsunuz. 400.000 el yazması kitap varmış kitaplıklara konulmuş halen Türkiye'de. 200.000 de matbaa baskısı kitap varmış kitaplıklarda. Daha 200.000 de Anadolu'da perakende olduğu söyleniyor. Tabiî bizi gittikçe kozmopolit yetiştirdiler. Bilmiyorlar arkadaşlar, şimdi tarıyorlar Marx'da, Engels'de ne çıkacak yakın şark, doğululuk meselesi. Osmanlılık meselesi üzerinde neler söylenmiş, halen haberimiz yok. Çıkacak. Çıktığı zaman bir küçücük broşürü zor doldurur, ki haberli değiliz. Geçenlerde söylediler Çin'den bir kitap, Mao Çe Tung'un bir kitabı çevriliyormuş, Osmanlı imparatorluğuna dair bir satır çıkartılmış. Gereksiz görüldüğü için... Tasarruf ediyor.

— **Ben sizin fazla vaktinizi almayayım. Başkaca dikkatimi çekmek istediğiniz bir konu...?**
— Vallahi işte... Bakın: bölünme teorisizlikten geliyor. Teorik tabanda oturamadığımız için bölünüyoruz. Teorisizlik gerçeklerimizi bilmemekten geliyor. Bir defa siz bundan çıkartacaksınız meseleyi. Gerçeklerimizi bilsek teori kendiliğinden gelecek zaten. Başarılar. Siz bunları düzeltirsiniz artık

Hulki Aktunç

MARKSİZM, İDEOLOJİ, "GERİKALMIŞ İLERİCİLİK" VE BUGÜNÜN EDEBİYATI ÜZERİNE

Kanı bunlar kim suret bağlamışdur
Bunlardan nice gülüb ağlamışdur
Bunlar mülki kendünün sanurdı

Aşıkpaşaoğlu

Bir karşılık

... aranıyor. Yıllardır. Soru, sorular, yıllardır yineleniyor değişe değişe. Ama özü aynı: Nasıl kurtulmak. Aydın, bir karşılık arıyor. Düşündüğü, eylemi, «dönüşlü» bir bağlantıyla sorumluluğunu çoğaltıyor onun.

Yalnızlık duyup siyasette bireysel, üstyapısal çözüm yolları önerirken, Türkiye'de toplumsal taban bulamayan aktarma, Batılaşmacı görüşlere kayıyor, kısmî'de duraklıyor, bütün'ün dışında kalıyor... Edebiyatta, maddî gerçekler yerine sanal bir dünyayı kotarıyor. «Hiççiliğe» uzanan bir değerler inkârından, dural ve «tümcü» bir halkçılığa sıçrıyor. Halka rağmen kurtuluş yolları arıyor... Yeniliyor.

Buraya kadar, kendi toplumsal varlığını, oluşturulmuş ve keskinleştirilmiş sınıfsal yapısını doğrulamaya çalışıyor adeta.

Aynı kurtarıcı açı içinde eyleme geçince, düşünsel yalnızlığının, yaşayışı içinde gerçekleştiğini görüyor. Bu durumda, trajik bir halkı çıkma yanılgısındadır. Yalnızlık denen şeyi, toplumun değil kendisinin, yaşanan an'ı bilinç gözüyle görüp değerlendiremeyen ve üretici güçlerle bağlantısı «kopukluk» tan ibaret olan düşünce dünyasının, giderek eylemlerinin oluşturduğunu da sezemiyor.

Gelecek için verdiği (genellikle de ona «verilen») karşılıklar, yanlış oluyor. Kendi var oluşu için bile, yetmiyor.

«Halk içinde, halkla birlikte» çözüm yolları kurduğunda da, toplumsal - tarihsel gelişim doğrultusu dışına kayabiliyor. Yanılsamaları, peşini bırakmıyor aydının. Toplumsal çelişkide ana kutuplaşmanın temel bir

yanı olmaması, büyük yanılgılara sürükleyebiliyor onu. Köylüden yana, ağaya karşıyken; işçiden yana, patrona karşıyken; ülkeden yana, emperyalizme karşıyken, üstelik kurduğu stratejinin sağlıklı işlediğini sanarken, birden her şey değişiyor. Düşünsel ve aldatıcı birliktelik, eylem içindeki yalnızlıkla noktalanıyor. Bu durumda, özeleştiri gündemdedir. Savsaklayabiliyor... «Bilgisiz, bilinçsiz» yığınlardan söz edebiliyor. Ortamın objektif şartları üstüne bilincinin eksikliği ya da yanlışlığı, sübjektif katılışının başarısızlığına yol açıyor. «Yalnızım» derken de, «birlikteyim» derken de düşünüp eylediği; aslında benzer nedenlerin, toplumsal dinamikleri kavrayamamış «ideolojik» yapısının belirleyici olumsuzluğuyla yaralı.

Gene karşılık arıyor büyük soruya. Bağlanmış ve seçmiş çünkü. Ama bu bağlanma, sanki eyleminin başı ve sonudur. Kimi eylemlerinin tek nedeni, bağlanışı olacaktır. Okuyarak, yazarak, düşünerek «marksistim» demenin, gerçekten bu niteliği kazanmaya yetmeyeceğini bildiği halde... Kendini adayan, bir aydın fedakârlığının, sanki bu adanışla amacına erdiği yanılsaması içinde... **Neden?** diye sormadığı bile oluyor.

Bu nedeni tartışıp varlığının, düşünce ve eyleminin anlamını somutlaştırsaydı, kurtulmasını istediği yığınlar içindeki yeri de somutlaşacaktı. Bu aşama, o yığınlar konusundaki bilincinin de «sanılan» gerçekten, hakikate ulaşmasını sağlayabilir.

Neden? Yalnızca bir sorumluluk bilinci yüzünden mi? Aydının kendisinin de düzenin nimetlerinden yararlanamaması, sömürülen bir tabakanın bireyi oluşundan mı? Ülkenin topluca kurtuluşunda düşünsel doğruluğu belirleyebilmek, eylem içindeki kitlenin bir eri olarak kavgaya da katılmak, aydın varlığının son hesaplaşmada olumlanması mı? Toplumun ileriye doğru atılımında öncü güç olan işçi sınıfının dünyagörüşünü benimsemek; onun amaçlarını gerçekleştirmesi yolunda eyleme girişmek, sonun başlangıcı mı aydın için?

Bunların tartışılması, artık bir «varlık nedeni» özünden çıkmış, bir «var olabilme şartı» haline gelmiştir.

Pratik içinde doğrulanabilecek bir karşılık önermek; kısacası, emekçi sınıfların hazırdaki dünyagörüşünü ülke şartları içinde uygulanabilecek bir eylem-kuram-eylem sürecine sokmak, tek başına aydının, gençliğin, yazarçizer takımının üstesinden gelebileceği iş değil. Önemli olan, bu sürecin oluşmasına örgütlü bir öge, iç sorunlarını çözmüş bir etken güçlülüğüyle katılabilme. Yalnızca sürece katılmak yetmiyor. Olumlu bir öge olmak gerekli. Aydının tarihsel ödevi, onun var olabilmesi için başka yol olmadığını gösteriyor.

Siyaset, siyasal edebiyat, edebiyat siyaseti

Türkiye'nin geçmişine bakıldıkta, toplumun ileriye dönük sürecine aydınların ne siyasette, ne edebiyatta olumlu bir öge olarak katılmaları genellikle söz konusu değil. Bu katılışın, düşünsel ve eylemsel olarak iki parçalı olduğu varsayılırsa, düşünce alanındaki üretkenlik ve bugünü hazırlayan çokyönlülüğün, eylem alanında süreci hızlandırıcı olmadığı, hattâ zaman zaman üretici güçlerin devrimci gelişimini yavaşlatmaya yol açıcı sonuçlar verdiği görülür. Tek işi «düşünceler üretmek» olan aydın tipi, zamanla genişlemesi durmuş ve derinliğine işlemesi gerekli hale gelmiş düşünsel yapısında, bu aşmayı yapamıyor. Eylemini belirleyen, tekrar tekrar düşünsel yapısı oluyor.

Düşünsel üretkenliğin ve çokyönlülüğün Türkiye'nin sorunları ve şartları içinde kendini sınayarak aşma yapamaması, aydını eylemsizliğe ya da yanlış eyleme itiyor... Kendi üzerine katlanan düşünce alıştırmaları yaygınlık kazanıyor.

Siyasette Batılaşma, alıntı uygarlık ve yenileşme, sözde «devrim»ler, siyasal hakemlik, hürriyet «verme», çeviri kurtuluş yolları... Edebiyatta, halkı terbiye etme, cahillikten kurtarma, sefalet gerçekçiliği, köycülük, öğretmene yurt kurtartma, ülkücülük, gerçekçilik kalıpları koyma...

Bütün bu yanılgıların altında, tarihsel bir ilericilik ideolojisinin türlü yönsemeleri yatıyor. Marksizm gibi bilimsel bir sistem ve yöntemi bile «aydın ilericiliği» haline getiren bu ideoloji, yakın geçmiş enine boyuna irdelenmeden açıklanamaz.

Bu irdeleme, ilerici düşüncelerin ilk uygulanma alanı olan edebiyata kadar genişletilirse, bugünün edebiyatı için yararlı sonuçlar çıkarılabilir. Çünkü Türkiye'de edebiyat her dönemde açık bir siyasal özü barındırmış, hattâ yakın dönemlerde —sözgelişi, II. Meşrutiyette— siyasetin kendisi olmaya bile kalkmıştır.

Biraz ileride «Edebiyatçı Değişiyor» bölümünde görüleceği gibi, bugünün edebiyatında geçmişin yoz tortularını, Marksizmin rayına oturmasını engelleyen ideolojik yanılsamaları eleştirmeye yönelik çabalar görülüyor. Ancak, özellikle 1971 sonrasındaki siyaset-edebiyat karmaşmasında bu eleştiri eyleminin etkisini azaltacak duygusal motivler hayli güçlü. (Sözgelişi, ilginç bir ikilem daha çıkıyor ortaya... Bu, yukarıda belirtilen düşünsel-eylemsel ikliğin doğurduğu, yakın zamanlarda sık rastlanan bir başka yanılgı: Eylemin düşünce kurgularından doğurulması, temelde «sanı»lara bağlı kalabilmesi, edebiyat ve siyaseti birbirinden yalıtıyor, birbirinden soyutluyor. Edebiyatın, kendiliğinden siyasal oluşu; onun bu özellğini kullanmak, vurgulamak yönündeki eğilimleri bir açıda buluşturu-

...du: «Edebiyatla devrim yapılabilir» tavrında. Bu idealist tavırdaki yan-
...ğın hem marksizmin bilimi, hem de marksist edebiyat felsefesi tara-
...dan açıkça ortaya çıkarılması pek eski değil. Edebiyattan kısa vadeli
...rlar beklemenin doğurduğu propaganda kıvamından ibaret anlayış, en
...ter çevrelerce bile reddediliyor artık. Ama anlayışın bazı kalıntıları
...â etkili olabiliyor ki, ülkesinin maddî gerçeğine ve ana sorununa nüfuz
...bilen, gerçekten devrimci bir edebiyatın iç bütünlüğü, siyasal bir ek-
...lik getirebilir, sanılıyor... «Ne gündelik isterleriyle siyaseti edebiya-
... yüklemek, ne de siyaset-dışı kalmak» diye özetlenebilecek anlayış, son
...anlarda bazı edebiyat dergilerinde garip bir «siyasallaşma»ya yol açı-
...r... Şiirler, hikâyeler, eleştiriler, değinmeler, Babıali güncelliğinin şiir-
... bile giren sen-ben çekişmeleri arasında, edebiyatla **doğrudan** bir bağ-
...tı içinde olmayan, ya da bağlantısı somutlanamamış, bir örgüt disipli-
...nin süzgecinden geçmediği için de çoğu yanlış ve birbiriyle çelişik güncel
...yaset yazıları». Kısacası, siyasal bir edebiyatın ağırlığı, şiiri, hikâyesi,
...tirisiyle birlik sağlanamayınca; **siyaset-edebiyat toplamları** ortaya çı-
...riyor.)

Gereği iyice duyulan irdeleme ise, bütün duygusal motivlere sırt çe-
...miş; gündelik ve düzeyde politik yararlar gözetmeyi, bileşimlere değil
...lamlara yönelmeyi, geleceği için (güçlü bir edebiyat ve düşünce ortamı
...) tehlikeli sayar nitelikte olacaktır, olmalıdır.

Terimlere dikkat!

Adı geçen türden bir irdelemede ilk ayakbağı, terimler sorunu. Dü-
...cenin ana kavramları yüklenen, amaçlanan aşamaları adlandırdığımız,
... anlamda kavganın bile üstlerinde oluşup döndüğü terimler, yıllardır
...rkunç bir kargaşa içinde kulanılıyor. En azından kafalardaki karışık-
...ı gösteren, ayrıca uzun vadede umulmayacak zararlar getiren bu kar-
...şalığa kabaca göz gezdirilirse ve tanımların gerçeğe uygunu ile kulla-
...ları arasındaki fark bugünün edebiyat-düşünce dergilerinde aranırsa,
...klı sonuçlar alınabilir.

Hürriyet, özgürlük, başkasının özgürlüğünün başladığı yerde biten
...stçe davranma, yapıp etme... vb. denir sözlüklerde. Aslında, toplum
...deki kullanım değeriyle ölçülür. (Bir işçi de, bir fabrikatör de, bir ay-
...a Paris gezisi yapmakta özgürdür!) En çok yararlanabilen kimlerdir
...rlükten; bunun anlaşılması, özgürlüğün türünü ortaya koyar. Sınıf
...delesiyle «alınır». Osmanlı imparatorluğunda, emperyalizmin dış pa-
... ajanı ticaret burjuvazisi için getirilmiş, halka «verilmiş»tir. Bireyi
... belirtilen tacir ve aracıları), müsadere korkusu içinde üretim dışı
... birikimini sakınamayan osmanlı bürokratlarını, zenginliğin tek tek

ellerde toplanmasını önleyici Devletten korumak, toplumsal fonksiyonudur.* Daha sonraki dönemlerin özgürlüğü, 1923 İzmir İktisat Kongresinde belirlenen amaca, milyoner burjuvalar yetiştirme amacına yöneliktir (Bu konuda örneklemeli bir yaklaşım için: **«Cumhuriyet Hikâyesi» - Ortam bölümü, Yeni Dergi** 105). Yakın tarihimiz, «özgürlük verme»lerle dolu. Nitelik böyle olunca, aynı şey toplumdan «alınabilmektedir» de. (1960'taki aydın-bürokrat hareketiyle —buna hep devrim denir— onu izleyen, halka işçi-köylüye özgürlük veren anayasa, 1971 ve sonrasında birtakım özgürlükleri «geriye alan» değişmelere konu oldu. 1961'in 157 maddelik anayasasında, hemen hemen 90 madde ve fıkra değiştirildi.)

İnkılâp, devrim, bu terimleri doğru tanımlayan sözlüklerde, toplumsal yapıdaki nitel sıçrama, aşmadır... Üretim güçlerinin, artık onların gelişmesini zincirler hale gelen mekanizmayı, üretim araçlarındaki mülkiyet ilişkilerini değiştirmek üzere yıkmasıdır. Oysa, «geleneksel ilerici»nin her hoşlandığı eyleme devrim dediğini görürüz.** Bir dönemde sarık yerine fes giymek, bir başka dönemde fes yerine şapka giymek de günün devrimi, devrimci davranışı sayılmıştır.

Terakkiperver-mutaassıp, ilerici-gerici, terimleri de, «gerikalmış ilerici»nin hep yanlış kullandığı sözcüklerdir. Gerçekte belli (sözgelişi, kapitalist) bir üretim biçimi ve mülkiyet düzeninin korunmasını isteyenlerin gerici, o üretim biçiminin ileriye dönük değişmesi doğrultusunda olanların ilerici sayılması gerekirken; dindarlık, eski kılık, Batılaşmaya karşı olma gericilik; laiklik, şapka giyip dans etme, kanun yoluyla Batılaşma ilericilik sayılmıştır. Bu anlayışa göre, doğu musikisi gerici, batı müziği ilericidir.

Garp, Batı kavramı bu yanılsamaların düşünce dünyasına ve hayata yerleşmesinde temel yabanalaşmalardan en önemlisini oluşturur. İlk görünümünün ve ekonomik hareketliliğinin uyandığı izlenime göre, ulaşılması gerekli (hattâ, tek) uygarlık biçimidir Batı, gerikalmış ilericide.. Özlemdir. Bu kavramı bir türlü, ara sıra yanaştığı marksist dünyagörüşü içinde düşünüp değerlendiremez. İç pazarda kapitalist, dış pazarda emperyalist sömürüye dayanan ülkeler topluluğu, biçimsel alıntılarının tek kaynağı olur. İtalya da Batıdır, ama onun Batıdan anladığı Fransa, İngiltere, daha sonraları da (siyasal platforma göre) Amerika'dır. Başka bir ideolojik ağın pençesindeki «düşünsel» sağcılar Batıya karşı olduğuna göre, o da ilericiliğin gereği olarak Batıyı tutmaktadır. (Ülkesinin egemen güçleriyle

---

*Batı burjuzavisine özgü ideoloji ve değer yargılarını. Osmanlı ve Türkiye'de yerli burjuvaların değil ara tabakaların, bürokrasinin savunması. bu konuda önemli bir yaklaşım.

**Üretim güçlerindeki hızlı gelişimin engellenmesine yönelen idari eldeğiştirmeler, değişik kılıklı kadroların devleti kapması... yakın tarihin moda «devrim»leri sayılagelmiştir.

aynı paraleldedir bu konuda.) Sıkışınca, «bu Batı, Marx'ı da yetiştiren Batıdır» diyerek kendini savunur. Batıya marksist açıdan karşı çıkmayı hâlâ anlamamıştır.

Yerel değerleri de bu yüzden seçemez. Kültür, Batı kültürü demektir. Yurdun ilerlemesi için de o yeterlidir. Demokrasi, «verilen» bir oy hakkıdır. Ama halk kendi çıkarlarının nerede olduğunu bilmediğinden hep gericilere oy vermektedir. Son seçimlerde bile, parti oy toplamları onu haklı çıkarır. Olsun! Gene de demokrasi, ileri Batı topluluğunun içinde olmanın bir şartıdır. Gerekirse, ilerici «gelenekli» güçler, memleketin sahipleri (kendisi de onlardan biridir) müdahele eder... gibi korkunç bir sanal dünya içine hapsetmiştir kendini, gerikalmış ilerici.

Ve benzeri eylemler içinde, ara sıra kendisine başka bir yanılsama içinde ödün verebilen sol ortaklar da bularak, yaşar gider.*

Gerçeğe yakın bir tipleştirmeye ulaşabilmek için, bugüne göre abartılı sayılabilecek türden tespitler, gerikalmış ilericiliğin tarihe karışmış olduğunu düşündürmemelidir. Kısaca belirlenmeye çalışılan bu dünyagörüşünün önemli yoğunlukta tortusu, bugünün de edebiyat ve düşünce ortamını karartmaktadır. Kaba çizgilerle belirmemesi, onu gözden kaçırmamalıdır. Daha incelmiş, daha tehlikeli olmuş, daha sinmiştir. Çıkış noktası olarak doğru bir dünyagörüşüne yaslanan kişilerde bile, onları toplum-dışı düşünecek tahribatı yapabilmektedir.

Nasıl?

Belli bir maddî gerçekler bütününün (Batı) verilerine göre elde edilen soyut düşünceler, başka bir gerçeğe (Osmanlı, Türkiye) uygulanmak istenmekte, bu maddî gerçeğin söz konusu uygulamalara tepkisi, ona ters düşmesi karşısında şaşkınlık duyulmaktadır. Maddî bir dünyanın karşısına, sanal bir dünya yerleştirilmekte, eylemler o sanal dünyaya göre düzenlenmektedir.

Bunun daha da kötüsü, o düşüncelerin halk içinde sınanmayıp, bir kapalı devre halinde düşünce ve edebiyata egemen olabilmesidir. O aydın çevreye özgü de kalmamaktadır bu yanılsama. Kendisine katılan ve aslında ülkenin maddî gerçeğinin içinden geldiği için şaşmaması gereken kişi-

---

*Durumun ilginç yönü, oy mekanizmasına olanca gücüyle bağlanmayı geleneksel memleket efendiliğinden daha gerçekçi bulup reddi miras eyleyen CHP'nin bile bu olguyu akıllıca kestirmiş olması: «Batılı sol uç partilerin, akımların önderleri ciddi adamlardır. Genel markscı-leninci öğretiden esinlenmekle beraber, hiçbir zaman yaşadıkları ülkenin gerçeklerini gözden kaçırmayan adamlardır. Birkaç yüz öğrencinin bir iki şehirde çıkardıkları karışıklıkla iktidara gelemeyeceklerini, gelseler bile bir sınıfa dayanamadan bu iktidarı yürütemeyeceklerini bilen adamlardır. Hele hele, yapıları icabı sağda olan bazı güçlere ümit bağlamayı, akıllarının kenarından bile geçirmeyen adamlardır.» (Ulus, 13.7.1969, başyazı)

ler (örnekse, köycüler kuşağı) Türkiye'nin gereklerinden sapmakta, gerikalmış ilerici çözümler önermede geleneksel aydınla özdeşleşebilmektedirler: Kafalarındaki maddî dünya, o sanal dünyayla yer değiştirebilmektedir. Köy edebiyatının başlatıcılarından sayılan ünlü bir yazar, Türkiye'nin kurtulması, köylünün kurtulması için şöyle diyebilmektedir: «Önce iyi niyet, özdenlik (samimiyet). Bundan sonrası kolay./.../her yanı okulla donatacaksın. Okullarda Batı uygarlığının gerektirdiği şekilde ve memleket gerçekleriyle bağdaşan öğretim metodlarını uygulayacaksın./.../Ülkün memleketin geleceğini kurtarmak olacak.»

Aynı kuşağın ünlü bir romancısı ise, şöyle diyor: «Türk köyünün kalkınması, yani Türkiye'nin kalkınması, köklü bir toprak reformu, dinin devlet işlerinden ve gündelik politikadan ayrılması, bir de ilk öğretimin başarılması ile mümkündür.»

Tespitlerimizi sürdürelim... Bir burjuva toplumu yaratmak için plânlanan ilerilik eylemleri, aydınlarda yankı bulabilmiş, aydınların da amacı (aracı değil) haline getirilebilmiştir. Memur ilericiliğinin öğretim örgütü sayılabilecek Halkevleri, bu ideolojinin yaygınlaşmasında kullanılmıştır.

Mart 1934 tarihli halkevleri dergisi «Ülkü»deki bazı siyasetçi söylevlerine göre, halkevleri «bütün devlet memurlarının, vatandaki bütün entelektüel sınıfın, bütün ilerlemek isteyen unsurların» evidir. Bunlar, «kendilerine verilen istikamet içinde» Türkiye'nin aydın çevrelerini yönetmekle görevlidir. Bu istikamet ise, kendi deyimleriyle bir «üsttekiler ve alttakiler rejimi yerine, baştakiler ve peştekiler» rejimi kurmayı amaçlar. Marksizme kesinlikle karşıdır. «Devrim»i bir «ülkü ve irade işi» sayar. Bu ülkü ve irade ülkeyi batılaştıracak; eğitim öğretimle kalkınmayı sağlayacaktır. Haziran 1936'da, bütün okuryazarlara çağrıda bulunur: «İşte cemiyetimiz, işte Partimiz, bizim için, mecmualar çıkarıyor; parası hazır, yeri hazır, matbaası hazır mecmua!»

Bu çağrı, Ülkü mecmuası kapandıktan sonra da etkili olacak, Türkiye üstüne toplu aydın yanılsaması bugüne kadar sürecektir.

Türkiyeli aydının ideolojik sapmalarından biri de, ülke gerçeklerinden yalnız birini (sözgelimi, köylülük) seçerek, toplumsal gerçekliğin tümü buymuş gibi yargılar ve kuramlar ileri sürmektir.

Kimi zaman, gerçeğin bütününü kavramak üzere de olsa, onu hemen ideolojik kalıplara dökerek zihnen biçimlendirmekte; gelecek için önerilerini toplumsal gerçeklik değil, ideolojik hazır kalıplar belirlemektedir.

Durumun ilginç ve önemli yanı, bu tür ideolojik sapmaların marksist çıkışlı aydın ve edebiyatçılara da bulaşabilmesidir.

Osmanlının ve Türkiye'nin yakın tarihindeki geleneksel gerikalmış

...ğin tortuları, birçok sol atılımı yanlış yola itmiş, kösteklemiş, ay-...-halk kopuşmasının temel nedeni olmuştur.

Tehlikeli tortu kesimi

«Ne yapmalı?» sorusuna bir karşılık arayan aydın, ülkesinin maddî ...sına nüfuz edemeyince, halksız çözüm yolları önermede geleneksel ... kesimle ortaklıklar aramaktadır. O kesimin karışıklık, «yönetimi ...temeyecek duruma düşme» dönemlerinde iktidarı birden kapabilmesi ...ha doğrusu, dış ve iç egemen güçlerce iktidarın bir süre için onlara ...minde yarar görülmesi), sol çıkışlı aydında çok zararlı bir yanılgıya ...açmaktadır. Demek ki, bürokrat ilerici kesim, iktidara gelme konusun... önemli bir potansiyel taşımaktadır. Ondan yararlanılabilir. Onların ...de ilerici ideolojilerine düşünsel ve eylemsel ödünler vererek; güya ... kerteye kadar, onlara yatkın görünerek... Oysa geleneksel ilerici! güç-..., son hesaplaşmada sürekli dirsek temasında oldukları egemen güçle-... seçmektedirler: En azından, deminki terimler konusunda doğru bilince ...aşmadan, başka türlü var olamazlar.

Bu görülmemekte, bir süreç içinde, gerçekte inisiyatifin kesinlikle ...k elde toplanması gereken dönemler kargaşa içine düşürülmekte; işçi sı-...fının dünyagörüşünü savunan, eylemlerini onun amaçlarını gerçekleş-...tirmeye yönelten aydınlar, gençlik ve yazarçizerler, oyunun gerekince har-...anan figüranları haline getirilivermektedir.

Biri bilimsel, diğeri ideolojik değer yargıları içeren iki düşünsel alan (marksist düşünce ile gerikalmış ilericilik) trajik bir kesişme içindedir. İki dairenin kesişip bir **ortak alan** kazanması gibi... Bu, aslında birinden bi-...rinin, doğallıkla da bilimsel olanın kaybetmesi demektir. Bu kesişme, bir-...çok tarihsel aldanışı belirlemekte, marksist düşüncenin bir alternatif ola-...rak ortaya çıkmasıyla gündeme «getirilmektedir.»

Tehlikeli tortu kesimi diye adlandırılabilecek kesişme (ortaklık, «kıs-...mi özdeşlik»), marksist dünyagörüşünü savunan aydınların genellikle ...emekçi kitleler dışından gelmesiyle de tam bir açıklamaya kavuşmuyor. Çünkü, içi boşaltılmış ya da birsürü ideolojik özle tıka basa doldurulmuş «ilericilik» kavramı, öyle yaygın bir ideolojik yanılsamadır ki, aydınların doğru bilince kavuşmasında adeta bir basamaktır. «Doğru»ya atılan adım-...ların ilkidir sanki. Ve bu oluşmada ilk söz sahibidir... Tortularını böyle-...ce bırakabilmekte, aydın emekçi kitlelerden de gelse (demin köylü yazar-...lar için söylendiği gibi) onu içine çekebilmektedir.

Bugünün düşünce ortamında en önemli iç sorun, tehlikeli tortu kesimi olarak belirmektedir.

Aranan karşılığın gerçeğe uygun olması ve doğru sonuç verecek niteliğe kavuşması için, tehlikeli tortu kesiminin zararsız hale getirilmesi, ilk şarttır.

Değişen edebiyatçı

Tehlikeli tortu kesiminin edebiyattaki karşılığı, en az siyasetteki kadar zararlıdır.

Türkiyeli yazarın son dönemi bilincin açıkyürekliliğiyle, ataklığıyla değerlendirebilmesi, yazarların çoğunlukla artık emekçi kitlelerden çıkabilmesi, geleneksel yanılsamayı bir ölçüde yok edecek nitelikler getiriyor edebiyata. Fakat gene de genç yazarın önündeki ilk tuzak, bugün büyük ölçüde düzenin şartlarına koşulmuş edebiyat piyasası, bu piyasayla bütünleşme kaygısıdır. Edebiyat piyasası, gerikalmış ilerici düşünceleri adeta bir giriş şartı gibi biçimlendirmiştir. Genel düşünsel platformu, Türkiye'deki eğitim siyasetiyle çatışmayı «kâr getirmez» bulduğundan, gerikalmış ilericilik düzeyindedir. Öyle ki, adı yaygın tüccar eleştirmenlere antoloji ısmarlarken kendi ölçülerini onların bulanık zihnine yerleştirmektedir: «Çok aşırı bazı gerçekçi ürünlere, bu kitabın belki de okullara girebileceği düşüncesiyle yer vermemeye çalıştım...» dedirtebilmektedir açık açık.

Ayrıca, 1971 rejimi diye adlandırılan ve ilginç görünümlerinden birini kitap kıyımında veren dönem, yenilerde bir «elkitaplarına dönüş» doğurmuştur. İşlenmiş sorunlar, somutlamalar, giderek Türkiye üzerinde yoğunlaşıp derinleşmeye yönelen düşünce ürünleri, yerini tekrar bilimsel soyutlamalara bırakır gibidir. Bir an boş bulunma, çabuk yargılara götürebilmektedir. Kuşkuyu bir an elden bırakma, kişiyi eski ideolojik kısır döngüye sokabilmektedir. Tehlikeli tortu kesimi, bütün olumsuzluğuyla hâlâ olasıdır, büyüyebilir. İdeolojik, duygusal, ezberci her türlü gedik, bir gündeme geliş kapısıdır onun için.

Bu arada,1971'den sonraki siyaset-edebiyat karmaşması, kendine özgü bir değerler sistemi olan edebiyatın ölçülerine duygusal birtakım motivler katmıştır. «Halihazır düzene **herhangibir biçimde** karşı çıkmak olumludur» diye özetlenebilecek bu motivden kaynaklanan eski biçimci, saltedebiyatçı kişiler, o edilgen ve gerici tavırlarını görüşte devrimci içeriklere kayarak gizlemişler, yenilenmişlerdir. Tam anlamıyla gerikalmış bir edebiyat tavrı üzerine, bir yıl içinde devrimci bir tavrı monte etmenin güçlüğü ortada. Bu durumda varsayılabilecek bir içtenlik de, özeleştiriye kesinlikle yanaşılmayarak bilinçsizlikle damgalanmıştır. İşin garibi, dönemine uygun bir tür «Yeni-Varlık» oluşturan bu edebiyatçılar, eleştirel bakışa pek hedef olmamıştır... Belki de o duygusal motiv yüzünden. İlk gi-

...diğinde yararlı görünen dergiler tartışması, sen-ben tavrının, küçük-burjuvalık suçlamalarının olumsuzluğuna bürünmüştür. Hoşgörü de tekil kalmıştır, nesnellik de.

Sözü edilen edebiyatçıların toplaştığı dergi, yeni—varlık'çı açısıyla, «aydınların yurdun dört bir yanına dağılıp 12 Mart muhtırasının emrettiği reformları halka iyice» anlatmaları gerektiği çağrısında da bulunmuştur.

Egemen güçlerin, toplumun ileriye dönük bütün eylemlerine set çektiği son dönemde bu derginin vurguladığı, kısmi sorunlar olmuştur hep: Basın özgürlüğü, cumhuriyetçi öğretmenlerin kıyılmaması gerektiği vb. 1950-1960 dönemindedirler sanki. Bütünsel gerçeği görememenin sonucu, kimi hamasi fırsatların kollanması, mesajların içinden çıkılmaz bir doğa felsefesiyle bezenmesi biçiminde de belirmiştir: İstanbul'un fethi yıldönümüne rastlayan sayıda Ulubatlı Hasan ve doğa yoluyla gündelik bir yakışım sağlanmaya çabalanmıştır. («Doğa,hiç şaşmadan düzenini sürdürür. Karanlık, güneşin doğuşuyla dağılıp gider; ilkyazla katı, kara topraktan yeşilin türlüsü fışkırır, renk renk çiçeklerin kokusu ortalığı kaplar...»). Birkaç ay sonra, Mayıs ayı dolayısıyla aynı «doğa yapar» felsefesi: «Doğa, kendini durmadan yeniler. Karanlığı, birikmiş üzüntüleri, kırgınlıkları, umutsuzluğu silen dinamik bir gücü vardır. Ama bir mayıs sabahı patlayan tomurcuk, ardında kimbilir neler bırakmıştır»... vb.

Son günlerin oluşumlarını değerlendirmede ölçü, ne olduğu belirsiz bir «cumhuriyet kültürü» olmuştur. Türkiye tarihinin hiç bir döneminde bu kadar gelişkin olmamış üretici güçlerin kendisini engelleyen düzene yönelmiş eylemini zorla bastırmak, «cumhuriyet kültürünü yok etme» diye adlandırılmıştır. Aynı sayıda seçim sonuçları değerlendirilirken, «Halk başına gelenlerin bir partinin tutumu yüzünden olduğunu, kaderden olmadığını sezmiş gibidir» biçiminde, akıl ermez yorumlar yapılıyor. Gerikalmış ilerici anlayışın acıklı bir görünümü... Bu, artık tehlikeli tortu olmaktan da çıkıp, söz konusu aydınlar gurubunun hâlâ 1960 haziranında kaldığını gösteriyor.

Çıkış olarak, kuşkusuz «yeni-varlık'çı» bir görünümden daha ileri olan kimi dergilerde de, benzer bir siyaset-edebiyat karmaşması görüldü. Bunun, yazıda «Siyaset, Siyasal Edebiyat, Edebiyat Siyaseti» bölümünde belirtilen toplamcı anlayış, ikicilik içinde yer aldığı söylenebilir. Gazete ve haftalık dergilerin siyaset, ekonomi sayfalarına benzer, çevrili, alıntılı, yorumlanmamış ve yalınkat bölümler boy gösteriyor bazı edebiyat der-

gilerinde. Bu konuda, yeni-varlık'çı açıyla buluşuluyor. Bu sayfalar gerekli ve yeterli sayılıyor... Bunların edebiyatını yapmaksa devrimcilik.

Edebiyat-siyaset bağlantısında, gündelik şartların da etkisiyle bir ters basamak oluşturuluyor.

Bir ayın başyazısı bir yarışma ile veya dille ilgili, bir ayınki ise sözgelimi gündelik ekonomik şartların (ne bilim ne edebiyat düzeyinde ortalamayı tutturamayan) tahlili ile... Önceki ayın edebiyat ortamında koyduğu anasorun o yarışma veya dil de, sonraki ayın anasorunu ekonomi mi? Derginin görüşü bu doğrultuda mı, yoksa bir rastgelelik mi söz konusu? soruları uyanıyor okurda. Hiç bir toplamdan, hele bir disiplinden geçirilmediyse yarar gelmeyeceği anlaşılıyor du durumda.

Zaten yaşayan ölü haline gelmiş, kurumlaşmış mürekkep yalama alışkanlığının gölgesinde sürüp duran her biri 20-30 yıllık edebiyat, dil dergileri bir yana; 1971'den sonra yazarın toplumsal sorumluluğu olduğunu nasılsa keşfetmiş, üstelik bunu herkesin kendisiyle birlikte keşfettiğini sanan -çünkü edebiyatın merkezi kendileridir; bu yaşlı «genç» kuşak!- dergi bir yana; 1965'lerden ve 1971'den sonra çıkış yapan genç yazarlarla zenginleşmiş dergiler için, yapılmış hatalar kolay onarılacak türdendir. Çünkü bu dergilerde, pratik içinde ortaya çıkmış olumsuz ögeler, aynı zamanda gelecek için yararlı deneylerdir. Uzun geçmişin ağır ideolojik yükü, bunlarda öbür dergilerdeki gibi «belirleyici» değildir. İdeolojik yanılsamaların değil, bilimsel dünyagörüşünün belirleyici hale getirilmesi için verilecek mücadelenin her adımı, bu dergileri bir süre için başkalarıyla «buluştukları» toplamcı karmaşadan sökecektir.

*

Yeni düzenle gelen dergileri, o düzen elbette bir ölçüde belirleyecekti. Bu eleştirilerin adlara, sorunu deşmede önemi ikincil kalan sanlara yönelmeyi tek amaç almadığını belirtelim. Genelleşmiş aydın kopukluğuna, ideolojik yanılgılara değinmede birer görünüm, birer örnek olarak alınmıştır sözü geçen eğilimler.

Düşünceler içinde gezinen ve dünyayı bundan ibaret gören tavır, gezindiği yerin mücadelelerle elde edilmiş, toplum içinde ağır pahalar ödenerek sınanmış ve her an geliştirilmesi gereken, halk tarafından kendilerinden çok daha iyi anlaşılmış bir alan olduğunu bilmelidir artık. Siyaset için de böyledir bu, edebiyat için de. Kalemin, matbaa hurufatının ucundan yalnız sözcükler değil her satırda büyüyen bir sorumluluk döküldüğünü görmek için, fazla bilgili olmaya da gerek yoktur.

Evet, edebiyatçı değişmiştir. Gündelik siyasetle içli dışlı bir dönem geçirmiştir. Bunda, herhangi bir gazetenin sol eğilimli ekonomi yazarı kadar bile başarılı, tutarlı olamamıştır genellikle. Bir edebiyatçı olarak, siyasetin araç olduğunu unutup onu amaç haline getirdiği de görülmüştür, toplamcılığa düştüğü de.

Belki de kendi görevinin, aslında çok zor olan «edebiyatçılık» görevinin üstesinden gelemediğinden... Yetmeyeceğini düşündüğünden... Edebiyat'ın gücü konusunda yanıldığından.

Son dönem, gerçekte doğallıkla bir «siyasal insan» olan edebiyatçının bu niteliğini «yanlış hatırladığını» göstermiştir.

*

Yeni gelen kuşağın bir aydın kitlesi olarak geniş deney yığını vardır önünde.

İlgiyle, kılı kırk yaran eleştirel bakışla kendinden öncekileri taramalı, bir karşılık arama sorumunun büyüklüğünü, zorluğunu, düşülebilen yanlışları görmelidir.

Elden bırakılmayacak eleştirel bakış, sonuçla klinik belge niteliğine ulaşan sen-ben kavgacılığından, duygusallıktan, ideolojik (toplumun maddî yapısından kopuk) ögelerden kesinlikle arınmış, tarihsel somutluğu yakalayabilen nitelikte olmalıdır.

Bunun belirtileri görülmektedir. Türkiyeli yazar, bilinci ve varlığıyla giderek halklaşmakta, gençleşmekte, geldiği şartların ağırlığı bile artık onu yanılsamalardan koruyabilmektedir... Kendini genç yaşta siyasal bir mücadele içinde bulması, erken deneyleri, düşünsel, edebiyatsal alan içindeki üretkenliğinin sağlıklı olabilmesini, ayaklarının topraktan ayrılmamasını sağlayacaktır.

Gelenek olarak çoğunlukla halkın çıkarlarını savunmuş, ama bazı adlar dışında tanımlar ve önerilerde yanılmış Türkiye edebiyatı; 1965'lerden sonra beliren, günümüzde potansiyeli iyice ortaya çıkan, tarihsel mirasın deneme-yanılmalarıyla ve marksizmin bilimiyle silâhlı geliştirici güçler elinde, atak ve olumlu bir çağını yaşayacaktır ilerki yıllarda.

Türkiyeli Romancı

Son yılların romanı kof muhtevadan ve kaytarıcı romancıdan kurtulamadı. Oysa her yılın listesinde ortalama yirmi yirmibeş roman yer alıyor. Üstelik, bu romanlar kalburüstü, tanınmış yazarların. Listelere ayrıca «benim hayatım roman» diye kaleme sarılanları eklersek, ortalama kırkı bulacaktır.

Bu sayıca şişkinliğe karşılık, muhtevadaki ve teknikdeki debelenme üstüne derin derin düşünmek gerekmekte.

Muhtevanın kofluğunu önce, konulara bakış açısının tersliğinde aramalı; sonra da romancıların yetersizliğinde. Romancı yetersizliğine bugüne kadar çare bulunamamıştır dünya üzerinde. Onlar biz istesek de istemeksek de yazacaklar ve yayımlanacaklardır. Ve adları **romancı** diye geçecektir. Sırası geldikçe onlardan ayrıntılı olarak sözedeceğiz.

Ters, çarpık bakış açısı dedik. Türkiye roman tarihinin garip bir özelliği vardır. Romana yatkın, allahvergisi yeteneklere sahip yazarlarımız hayli çoktur. Ve yalnızca bu yatkınlıkla yetinip kendilerini ünlü ve büyük romancı olarak uzun süre tezgâhlamışlardır.

Onları da hepimiz gayet iyi biliriz. Sırtlarını aldatıcı, gözboyayıcı fakat kalıplaşmış gerçeklere dayayarak, birtakım kalabalıklarda sözü dinlenir ve bazen de ardı sıra gidilir kişiler olmuşlardır.

Kemal Tahir gerçek üstüne şöyle demişti:

> Gerçeklere karşı saygı duymak... Ama, dış yüzdeki ham gerçeğin, ilk görünüşündeki parıltılı fakat yalın kat, etkilerine kendini kaptırmadan... Ön yargılardan mümkün mertebe kurtulmak... Her insanı, her düşünceyi, her olayı, ne kadar iyi bilirse bilsin, ilk defa görüyormuş gibi incelemekten üşenmemek.

İşte kolaya kaçan, kolaya kaçtığı için de meseleleri çarpıtan romancıların kaçındıkları, daha doğrusu akıllarına getirmek istemedikleri gerçek anlayışı.

Sürekli değişkenlik gösteren gerçeği, sözgelimi Fakir Baykurt ilk yakaladığı ucundan tutmakla yetinmeseydi, bugün **öğretmen kıyımına** başka açıdan bakardı. Ve öğretmenler kendi memleketlerinde bir yerden bir yere gönderilince **kıyılıyoruz** diye yaygarayı basmazlardı. Köylerde taşlanmazlardı.

Türkiye'de ve romanımızda (daha da geniş tutarak edebiyatımız da) öğretmen meselesi üzerinde iyice durulması şarttır. Artık olaylara bakış tarzımız değişmeli; «devrimci öğretmenin kahramanlığı ve mazlumluğu» teranesini bir kenara bırakıp, öğretmenin, hükümetin aylıklı memuru olduğu ve onun cumhuriyet ideolojisini öğretmek zorunda olduğu gerçeği açısından yeni tespitlere gidilmelidir. Aslında bu tespitler pek yeni de sayılmazlar. Marksizmi öğreten en basit elkitaplarına yeniden gözatılsa şu basit kurallar tekrar hatırlanır: Ne öğretmen, ne öğrenci, ne de memur-bürokrat takım, tekbaşlarına devrimci gücün özünü oluşturamazlar. Tek başına eğitimle, üstyapı ilericiliğiyle hiç bir şey yapılamayacağı gibi.

Bir bölük romancımızın en büyük özelliği de Anadolu insanı gerçeğini batı ölçülerine göre bulandırmaktır.

> Ama öldükten sonra onun için, hiç bir şey... Ve dünya olmayacaktı ki... Dünya olmayacaktı. Gerisi vız gelir... Vız gelmese bile onlar da öleceklerdi. Karısı, çocukları, Akyollu Mustafa... Onlar da ergeç öleceklerdi. Ölümüyle bütün dünya sonsuz evren de ölecekti. Demek ki her şey ölecekti... Biraz daha yaşamak neden? Yaşamakta bir büyü var. Sonsuz bir güç, sonsuz, erişilmez bir büyü.

Bu **nobellik** paragraf romanımızın acıklı görünümünden bir parçadır.

Romancılarımız Türkiye için yazmadıkları sürece toplumun dışında kalacaklardır. Gerçeklerle uzaktan yakından bir ilintileri olmayacaktır. Gerçeklerden uzak düştüklerini, onlara gerçek olaylar da anlatamayınca bundan sonraki debelenmelerinin de faydası olmayacaktır.

Şimdilerde yaşayan on onbeş romancımız var. Ne yapabileceklerini ortaya koydular. Onlardan yeni bir çıkış beklememeli... Eğer büyük bir çalışkanlık ve dürüstlük örneği göstermezlerse. Onlarla sık sık karşılaşıp, hesaplaşacağız. Bu böyle böyle de, niye bu şöyle şöyle diye soracağız. Onlar da cevap vermemezlik edemeyeceklerdir.

Umudumuz, bu çapraşık, doğrusu bulunması idrak gerektiren roman birikimi üstüne, romanı meslek edinmek isteyen yenilerin çalışkanlığındadır.

Türkiyeli romancı ümmilikten süratle vazgeçmek zorundadır. Çok çalışmalı, öğrendiklerini özümleyebilmeli ve tabiî senteze ulaşmalıdır.

Bu da hemencecik olmaz. Tarihî birikimi ve kendi insanî birikimini kolaylıkla kullanabilecek seviyeye gelebilmelidir. Yıllara ihtiyacı vardır. Gırtlağına kadar siyasete boğulacaktır. Ama günlük politikayla uzaktan yakından ilinti kurmayacaktır. Türkiyeli romancı, şartlar değişmedikçe bilim adamı da olmak görevini sürdürecektir. Gerçek karşısında kaytarmıyacak, üstüne üstüne gidecektir. Kemal Tahir'in şu sözleri Türkiyeli romancı için de geçerlidir:

> Gerçeklerle gerçekten savaşmak isteyen bir sosyalist, geçmiş gerçeklerle yaşadığı çağın gerçeklerini iç içe düşünmek, onları her durumda yeniden anlamlaştırmak zorundadır.

Türkiyeli romancı batının, sömürücü batının değer yargılarına yanaşmamalı, fırsat düştükçe onları teşhir etmelidir. Ve Türkiyeli romancı herşeyden önce doğulu olduğunu idrak ederek, bakış açısını ve roman dünyasını ona göre kurabilmelidir. Türkiye'nin romancısı aşağılık duygusunu terketmeli, kendisine ve memleketine düşen **büyük görevi** yüklenmekte öncülük etmelidir.

Yüzbaşı Selâhattin'in Anıları

Günün ilgi çekici kitaplarından biri, **Yüzbaşı Selâhattin'in Romanı.** Doğar doğmaz kendini büyük savaşlar döneminde bulan kuşaktan Selâhattin Yurtoğlu'nun anılarını, İlhan Selçuk derlemiş.

Anıların ve benzeri belgelerin yayınlanması, kuşkusuz çok yararlı oluyor. Bu tür yayınlarda açıklamalı, yorumlu, hattâ diğer kaynaklarla karşılaştırmalı bir yol izlenmesi, beklenen yararı çoğaltır. Bu yola gidilmiyor genellikle. Üstelik bütünün özünü ve özgün dilini zedeleyecek bir «derleme» tavrı gösteriliyor. Niteliği herkese göre değişebilen bir «bugünkü dil» kavramına uyarlama; osmanlıca sözcüğün, karşılığı sayılanıyla değiştirilmesi yetersiz kalıyor... (Yeterli bile olsa; Yüzbaşı Selâhattin'in özgün dili, onun dünyasını anlamada başka bir, önemli bir yardımcı öge değil mi?) Anıların özüne yönelen değiştirmelerse, genellikle «bugün için önemsiz sayılan» ya da «tartışmalara, tepkilere yol açabilecek» diye nitelenen bölümlerin çıkarılmasıyla somutlaşıyor. Hangi nedenlerin buna yol açtığı, kullanılan ölçünün ne olduğu gene karanlıkta.

Yüzbaşı Selâhattin'in anılarına, İlhan Selçuk'un gözüyle mi bakacağız? Anıların özgünlüğünü yaralamak, onları daha geniş kitle için kolaylaştırmaya, ilginçleştirmeye mi yöneliyor yalnızca? O anıların sahibini, okurları ve anılardan bir şeyler çıkarmak durumundaki kişileri aşan bir güvensizlik mi bu?

Bu sorular, ne hoşgörüsüzlükten ötürü; ne de birer sızlanma. İlhan Selçuk'un derlediği anıların yalnızca kapağına bakmak ve önsözünü okumak bile kendiliğinden bir eleştiri getiriyor.

İhsan Selçuk, önsözünde şöyle diyor: «Anıların özüne ve sözüne ilişmeden. bütünlüğü sağlayarak elden geçirmek yöntemini benimsedim. (...) On beş cilt tutan anılardan bugünkü ortamda tepkiler yaratacak bazı sayfaları da çıkarmak zorunda kaldım.»

Art arda iki cümlede Yüzbaşı Selâhattin'e hem **şehir**, hem **kent** sözcüğünü kullandıran (s. 394) «bugünkü dil» anlayışının da, şu kimi sayfaların çıkarılmasına yol açan «bugünkü ortam» anlayışının da, herhalde birbirini bütünleyen ögeler olduğu söylenmeli... Olumsuz ögeler. Bunlar her şeyden önce kitabı da «bugünlük» bir nesneye dönüştürüyor.

Yüzbaşı Selâhattin'in anıları, «roman»a (arka kapakta kitaptan gerçek bir **roman**mış gibi söz ediliyor)... Dili, bugünkü dile... Tedirgin edici olduğu sayfalar ise, bugünkü ortamdan gelebilecek tepkilere feda edilmiş.

Gene önsözde, Yüzbaşı Selâhattin'in anılarıyla Kemal Tahir'in **Yorgun Savaşçı** romanı arasında koşutluk kurulmuş. Anı yazarının Cehennem Topçu Cemil'le arkadaş olduğu belirtiliyor. Birkaç sayfa sonra, «Yüzbaşı Selâhattin yalnız Kemal Tahir'in **Yorgun Savaşçı**'sına konu olmuş değildir» denerek yeni bir savla ortaya çıkılıyor. Kemal Tahir'in bu anılardan yararlanmadığı, İlhan Selçuk'un önsözünden anlaşılıyor: **Yorgun Savaşçı**'yı okuyan Dr. Yurtoğlu, romanda babasının anlatıldığını sanarak Yüzbaşı Selâhattin'in anılarını ortaya çıkarıyor. Ve İlhan Selçuk bu anıları derliyor.

(Kemal Tarih'in eşi, Yüzbaşı Selâhattin'i kişi olarak da tanımadığını belirtiyor. Hattâ Dr. Yurtoğlu, romanı okuduktan sonra anılarla birlikte Kemal Tahir'i ziyaret ediyor, babasını tanıyıp tanımadığını soruyor ve Kemal Tahir eldeki anıların ilginç olabileceğini, bir gazeteye baş vurmak gerektiğini söylüyor. Kemal Tahir, benzeri olaylarla sık sık karşılaşırmış. Arada bir romanlardaki kişilerin bir yakını çıkagelir, bunları nereden bildiğini sorarmış romancıya. Doktor Münür'ün, Kâmil Beyin de yaşamış kişilerden yazıldığı sanılmış, onları tanıdıklarını ileri sürenlerle karşılaşmış Kemal Tahir. Kara Kemal'in gerek kişiliğini, gerek başına gelenleri Kemal Tahir'in pek bilinmeyen, özel ellerdeki kaynak ve belgelere dayanarak anlattığı da söylenmiştir. Çorum'da, onun roman kişilerinin ve çizdiği ailelerin tıpatıp benzerlerini bulduğunu anlatmıştı bir edebiyatçı tanıdık... Kemal Tahir bir konuşmasında bu konudaki bir soruyu gülerek karşılamış, «roman yetmiyor mu, niye ille gerçek mi değil mi diye ardı aranıyor?» demişti, «romancının işi ne vakanüvislik, ne de biyografiktir.»

Bütün bunlar, ona «yaşamadan yazıyor» demenin yanlışlığını, «yaşamış gibi» yazabilmesinin gücünü gösterir sanırım. Bütün bunlar, romancının bir sanat kurgusallığı içindeyken bile, bakış açısı sağlam olunca ne kadar gerçekçi kalabildiğini kanıtlıyor.)

Anıların derleniş tavrı ve **Yorgun Savaşçı** romanıyla ilgisi üstüne bir değinmenin sınırları içinde, söz konusu romanın kişilik veya tipiklik yönünden Yüzbaşı Selâhattin'i konu almadığı, özünden yola çıkarak da belirtilebilir. **Yorgun Savaşçı,** yalnızca bir kişinin, yalnızca bir kuşağın

değil, art arda gelen kuşakların dramatik birikimini, adeta bir yabancılaş-manın tarihini işler. «Tek» bir roman da değildir. Romanın görünürdeki ana kişisi Cehennem Topçu Cemil kuşağı, **Yol Ayrımı**'nda yeniden ortaya çıkar, kendisiyle (ve kendisini belirleyen anlayışla) hesaplaşır.

Yüzbaşı Selâhattin'in anıları üstüne bir tanıtma yazan Rauf Mutluay (**Cumhuriyet**, 25 Kasım 1973) gerçi kitap adlarıyla dolu kolayıcı yaklaşımında «sonraki ciltleri sabırla beklediğini» söylüyor ama, anıları derlemede, sunmada, ilintilerini belirtmede nesnel, en azından saygılı olunmadıkça, bu sabır boşuna.

N. Çelik

Kocagöz'ü Tanır mısınız?

Bundan üç dört yıl kadar önce yeni yeni yazmaya başladığımda, romanlar üzerine, hikâyeler üzerine uzun, derinlemesine incelemeler yapmak isterdim. Yazarımızın bir eserini ele alıp uslubundan kurgusuna kadar ve özellikle tezleri üstünde fazlasıyla durup, karşılaştırmalarda bulunmak benim için bulunmaz bir görevdi. Ve ilk yazılarımda bu isteğime bağlı kalmıştım. Böylece kalıcı çalışmalar yapabilecektim. Ama insanın her istediği olmuyor; olaylar ve kitaplar öylesine terslikler gösteriyorlar ki, lâf yetiştirememenin tedirginliğini duyuyorsunuz. Yayımlanan çoğu kitaplar, yaratıcıları tarafından öylesine baştan savma, okuyucuya ve gerçeklere saygısız davranıyorlar ki, ister istemez siz de işi kısadan ve kesin tutmak zorunda kalıyorsunuz. Onlar için uzun boylu yazmak önemsizleşiyor. Biliyorsunuz tersliğini, çarpıklığını ve hafifliğini yazdıklarının. Gerçekte onlar için kısa bir şeyler yazmak da gereksiz. Kitaplarından birkaç yerin altını çizip teşhir etmek yeter.

Samim Kocagöz'ü bilirsiniz. **Romanda Hesaplaşma**'da şöyle demiştim onun için: «Samim Kocagöz 1945 romancı kuşağının en yeteneksiz kalemidir. Çıkardığı kuru gürültüler aracılığıyla bugün adı ortalıkta dolaşan yazarlardandır. Roman meseleleriyle uzaktan yakından hiç bir ilintisi yoktur.» Doğru söylemişim. 1971'den bu yana sözlerimi yalanlayacak bir şey yapmadı. Kocagöz'ün seviyesi, sonraları inkârdan geldiği, 1938' de yayınladığı **İkinci Dünya** adlı ilk romanıdır. Kocagöz orada şöyle diyor: «Münekkitlerimin iddialarına göre ben ihtiyarlamıştım. Artık roman yazamazdım.» Bu sözleri romanın içindeki romancı söylüyor. Yine aynı romanın son iki üç cümlesini Kocagöz hakkında bir fikir vermesi amacıyla aktarıyoruz. «Biran öylece sessiz kaldık. Sanki Muradın hatırası için Türk Akademisinin yapacağı ihtifale, hatırasını taziz için yapacağı bir dakikalık sükûta şimdiden başlamıştık. Nihal kısık bir sesle kendi kendine fısıldadı: **Hayat ne kadar hotbin...**» Atasözlerimizde «inkâr»lı bulunmaz iki deyiş vardır: **İnkâr yiğidin kalesi. Aslını inkâr eden...**

...n yazdıklarıma bakıyorum da, yaptığım çoğunluk montaj. Bu ...ajcılık yoluyla, söylenecekler daha açık seçikleşiyor ve renkleni... Devam edelim...

...n romanı **İzmir'in İçinde**'ye gelince, tabiî roman sanatı, uslubu ve ...su açısından incelemek, eleştirmek yersiz. 1938'den bu yana pek ...ğişme yok. Dilini birazcık türkçeleştirmiş o **değin.**

...ahmin edilebileceği gibi, bir düşünce özü olarak da yeni, değişik ...r getirmekten çok uzak **İzmir'in İçinde**. Sonuçları açıkça bilinen yir...i mayıs askerî hareketinin öncesini ve ona bağlanan umudları san... yıllarda yazmış gibidir Kocagöz. Oysa romanın yazılış tarihi olarak, ... Mart 1963/13 Mayıs 1971 kaydı düşülmüş. Demek ki oniki mart ola...n sonra tamamlanmış roman. Aklı başında herkese, özellikle top...cu romancılara çok iyi dersler veren olaylar yaşanmış, 20-25 yaşla...ki gençler dahi görmüş geçirmiş insanlar arasına girmişlerdir.

Evet, bu hal böyleyken Türkiyeli romancı hâlâ yirmiyedi mayıs ...si heyacanını samimi olarak, esas gerçeklere yan çizerek yazmaya ...kışırsa buna nasıl bir anlam verebiliriz bilmem. Kocagöz emekli ...yı milliye albayı ve oğluyla birlikte olup bitenler karşısında heya...anır. Albayın ağzından **toplumcu fikirlerini** ifşa eder.

Sayfa 236: ... bizim ordumuz, dünyanın en halkçı ordusu. En çok halk ...uklarının meydana getirdiği ordudur. Sayfa 308: ... Bereket versin ...u araya girdi de gençleri kurtardı. Sayfa 325: ... Ordu, bırakalım ...ş görevini, memleket yönetiminde, yönetim çıkmaza girdiğinde ...08'den beri ulusuna karşı görevini yapmıştır.

Romanda geliştirilen tek olay, uçuruma giden Türkiye'nin **esas ...iplerince** kurtarılma umudu. Tekrar ediyorum, yirmiyedi mayıs son...nı da görmek yeter ama, oniki mart sonrasını da görmüş toplumcu ... yazarın (!) bu ana temasının tersliği üstüne daha açık yazmayı doğ... bulmuyorum. Bu konuda Kemal Tahir'den birkaç alıntı yapmak da ...: «Kendi milletlerini vurmaya başlayan ordularla halklarının arası ...ılır. Bu durum en son kertede ordunun kökten tasfiyesine gider. Ye...içeri ordusunun başına gelen gibi... Ordular toplumu meydana getiren ...itli zümrelerin, sınıfların silahlı güçlere yansımasını belirler. Eğer bir ...lli ordu bu yansımayı bilmezden gelir ya da örtbas ederek kendisini ...plum üstü—dışı bir güç saymaya başlarsa, milli ordu özelliğini hızla ...itirir. Dışardaki yabancı güçlere, içerdeki çıkarcı madrabazlara oyun...ak olur.»

Kocagöz'ün yirmiyedi mayıs sonrası heyecanını hatırlatmak için Yeni Ufuklar'ın Haziran 1961 sayısında yazdıklarını arşivlerimizden sayfalarımıza geçirelim:

«Sonunda 27 Mayıs ihtilâlcileri, bu gerçekçi sanata, gerçekçi yazarlara hak verdi: İlk iş olarak (Toprak Reformu!) dedi. Komite üyelerinden sayın Sami Küçük, bir memleket gezisinde, gazetelerde okuduğumuza göre çok önemli bir söz etti: (Vatan aşkı, bir karış topraktan başlar!) Bu sözleri, memleket tam kırk yıldır bekliyordu. Okuduğumuzda, duyduğumuzda, gözlerimiz yaşardı. Gerçekçi toplumcu sanatçılar, ilk defa, bir yetkili kişi tarafından haklı çıkarılıyordu. Bu sözün edilmesi bir geçici yönetim adamı için çok önemlidir Toprak Reformu'nu ortaya atmak şerefi, Milli Birlik Komitesindir.» (Bu «toprak reformu»-nun, öteden beri Türkiye'deki sanayi burjuvazisinin de asgarî hedeflerinden biri olduğu hatırlanmalı.)

Biraz da, son yıllarda moda olduğu için Kocagöz'ün de başvurduğu tarihi yorumlama çabalamalarına göz atalım. Kocagöz, kendisinden beklenildiği gibi, Osmanlı İmparatorluğuna düşmanca bakıyor, yargılıyor. Sayfa 107'de bu parlak fikirlerini şöyle dile getiriyor: «Ümmetçi fetihçi bir imparatorluk zihniyetinden başka ne beklersin. (...) İmparatorluğun yapısını anlayabilmek için, yıkılışına bakmak yeter. İmparatorluktan, Osmanlılıktan kurtulmak için imparatorluğun içindeki bütün uluslar nasıl kurtuluş savaşı yapmışlarsa, Anadolu halkı, Türkler de Mustafa Kemal Paşa'nın bayrağı altında tıpkı onlar gibi kurtuluş savaşı yaptı.»

Yani şimdi biz yerli ve onların pek saygı duyduğu yabancı tarihlerin, Osmanlıdaki milliyetçilik hareketlerinin dışardan kışkırtıldığını, Osmanlı halklarının padişaha değil, ilk çıkışları imparatorluğu kurtarmak olan kuvayı milliyecilerle birlikte yedi düvele karşı ayaklandıklarını mı tekrarlayalım! Oysa bu basit gerçekler, romancıların, ilk başta bilecekleri, öğrenecekleri gerçeklerdir.

Samim Kocagöz'ün bu **İzmir'in İçinde** romanı iki kurumca azarlanmalıdır. Tarihî bilgisizlikler, baştan savmalıklar yüzünden Türk Tarih Kurumunca; türkçeyi kötü ve yanlış kullanması yüzünden Türk Dil Kurumunca. (Bir sürü değin ve yaka kelimelerinin gerekli gereksiz kullanılmasından. Bir de «**Yargıç, bana acıdı olmalı.** Sayfa: 415» gibi parlak cümleler göz önünde tutularak.)

Kocagöz romanını öyle hazırlamış ki, herhangi bir yabancı dile çevrilmesi durumunda, çeviricilere gerekli kolaylığı da sağlamış. Sayfa 47'de romanın baş kahramanı Emre, babasının yanında sigara içmediğinden bahisle şöyle diyor: **«Biz Türklerde eski bir saygı geleneğidir bu.»**

Sanırım Samim Kocagöz ve romanı **İzmir'in İçinde** üstünde gereğinden fazla durduk. Hangi sayfasını, hangi satırını alsak altından bir cevher çıkar. Bu kitap için yazılan eleştirilere bir göz atarak yazıma son veriyorum.

Rauf Mutluay beklenen **toplam** yargısını vermekte gecikmedi: «İzmir'in İçinde'yi keyifle, hızla, severek, doğru bularak, bazı roman kahramanlarını iyice canlanmış bularak okudum.» (Cumhuriyet,9/Ağustos/1973).

Hilmi Yavuz iki defa yazdı. Hem de Kemal Tahir'in **Yol Ayrımı**'yla özdeşleştirerek. **Yol Ayrımı**'ndaki Ramiz hocayı, Kocagöz'ün romandaki temsilcisi albay emeklisi Tınaztepe'yle karşılaştırmak, bulduğu ilginç tespiti olumsuz kılıyor. Ramiz yıkılmış bir ülkücü kuşağın tipik örneğidir. Tınaztepe ise Kocagöz'ün gayretiyle ayakta durmaya çalışan yapay, sahte bir tiptir. Ramiz drama düşmüş insandır. Tınaztepe ise bayramlarda kıçına kilot pantalon giyip, başına kalpak geçiren göğsü madalyalı, çenesi düşük kuvayı milliye eskisidir. Bilmem anlatabildim mi?

Hilmi Yavuz'un bir de şöyle bir cümlesi var: «Her iki roman da, toplum yapısının temel dinamiği olan emekçi sınıfın gelişimi konusunda bir tipleştirmeden yoksundurlar.» Son kelimeler şöyle olmalıydı: «... tipleştirme yapmamışlardır.» Tabiî eğer **Yol Ayrımı**'nda; bolşeviklerden para aldığını iddia eden o devrin zorbalarına: **«Hergele senin boynuzlu babandır pezevenek... Sana geldi mi almazsın da ben, Çorum'un Sarıkamış şehidi Mehmet'in oğlu Selim alırım ha... Söyle bakalım kart dürzü, yasen kimlerdensin »** diye yüzüne beraber haykıran Selim Nuri, o temel dinamiğin tipine girmiyorsa...

«Türkiye Defteri»nin gelecek sayısında, yine ünlü yazarlarımızdan biriyle yapılmış bir konuşma, Hulki Aktunç'un bir hikâyesi, Naci Çelik'in «Edebiyatımızda Öğretmen» incelemesi, Taylan Altuğ'un «Türk Hikâyesinin Yeni Dönemi» adlı eleştirisi, «Dergilerden, Kitaplardan, Gazetelerden» değinmeler bölümü ve birçok ilginç yazı yer alıyor.